

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

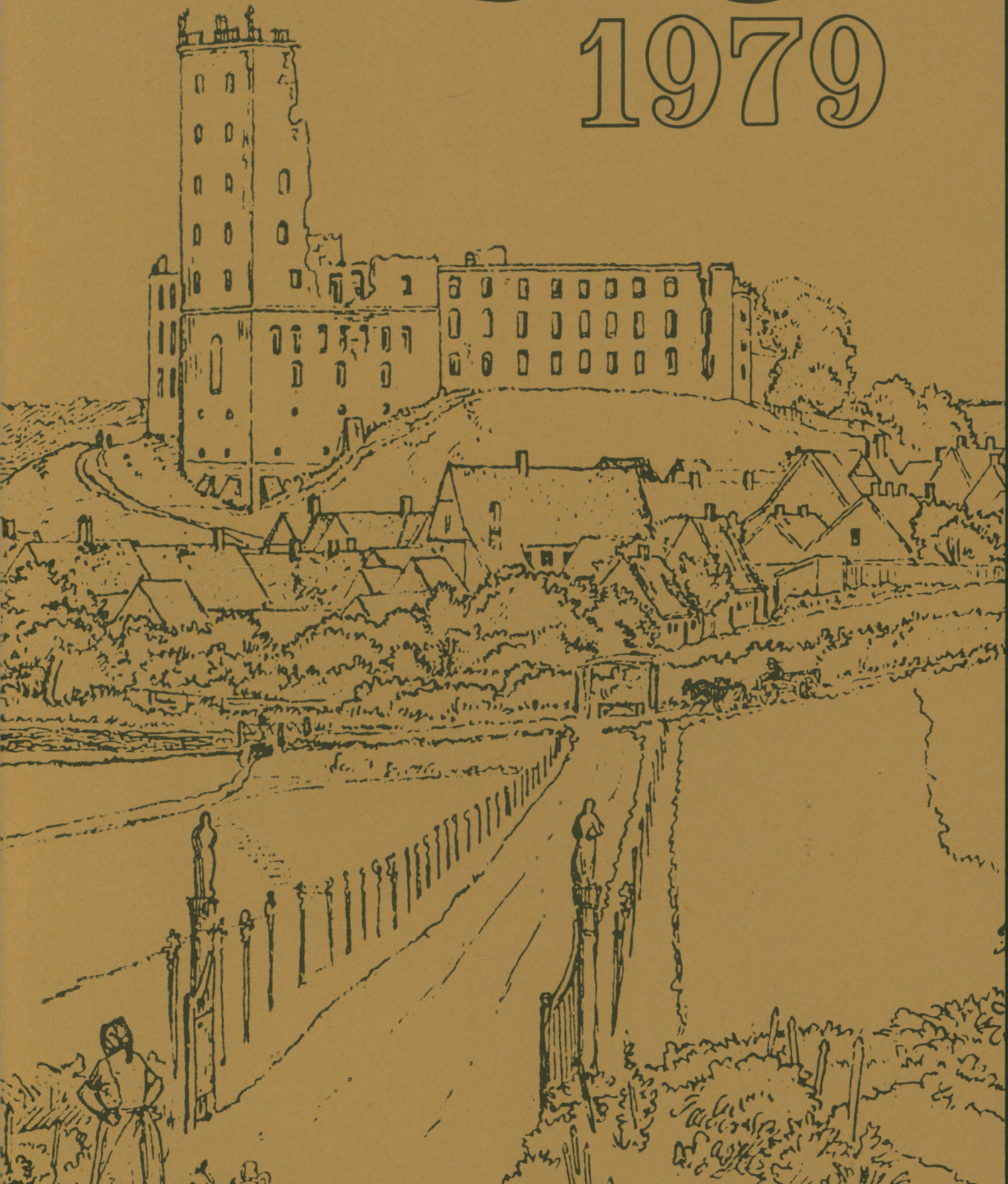
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Koldingbogen

1979

Koldingbogen.

9. årgang.

**Udgivet af Udvalget for kulturelle Anliggender
i Kolding.**

Redigeret af Inge Ladegaard.

Tryk: Konrad Jørgensens Bogtrykkeri A/S.

Annoncer: Globe Reklame.

Kolding bogen 1979

Dette års Koldingbog udgives som de fem foregående af Kolding Kommunes Udvalg for kulturelle Anliggender og indeholder som de tidligere stof om byen og egnen, der erfaringsvis er af stor interesse for mange mennesker.

De årlige Koldingbøger kan betragtes som supplement til fortsættelsen af P. Eliassens store værk om Koldings historie, der i disse år udgives af en gruppe historikere med støtte fra amt og kommune.

I form af mindre artikler og illustrationer vil det i årbøgerne være muligt at optage stof, der ikke finder plads i det større værk. Idet jeg beder Dem tage godt imod Koldingbogen 1979, takker jeg redaktionen og alle denne årgangs bidragydere.

Formand for Kulturudvalget

INDHOLD

Side	
	<i>Forsidebilledet: se siderne 24-25</i>
3	<i>Nogle erindringer om Kolding Centralbibliotek under besættelsen lektor ved Danmarks Biblioteksskole, Mogen Iversen</i>
11	<i>Børnearbejde og skolegang cand. mag. Jørgen Fastrup</i>
17	<i>Billedserie fra Kolding kæmnerkontor</i>
19	<i>Før en drøm — nu en virkelighed. (Apostolsk Højskole) fhv. Højskoleforstander, pastor Sigfrid Beck</i>
24	<i>Konsul Wissings Hauge</i>
26	<i>De folkelige bevægelser i Alminde sogn bibliotekar Therese Høeg Jacobsen</i>
31	<i>Kolding Handelsstandsforening lektor, cand. mag. Gunnar A. Engberg</i>
37	<i>Dagligt liv i Søndergade fhv. Overassistent ved Post- og Telegrafvæsenet Jens Hørlyck</i>
43	<i>Præstegården i Vonsild arkitekt Paul Platz</i>
47	<i>Kampene ved Kolding 1849 skomager P. Martin Møllers optegnelser</i>
49	<i>Noter</i>
50	<i>Indholdsfortegnelse til tidligere Koldingbøger</i>

Nogle erindringer om Kolding Centralbibliotek under besættelsen

af Mogens Iversen

I Erik Ebstrups og K. Baagøes bog »Kolding under besættelsen« 1946 finder man egentlig ikke noget specielt om bibliotekets rolle i denne periode. Man forstår det godt. Lige efter befrielsen var det de mere dramatiske begivenheder, det mere militante, man ville høre om, mens den påvirkning, som eksempelvis et godt bibliotek kunne udøve på benytterne i en sådan tid, fornemmedes som mere u håndgribelig. Nu var det hele jo overstået.

Alligevel finder vi i den nævnte bog et stikord, men sært nok sagt af en tysk officer, major Arnold. Det er i byrådssekretær Niels Jacobsens afsnit om Kolding Kommune og tyskerne, man på side 97 læser om majorens besøg på biblioteket i marts 1945. Han skulle tage stilling til, om bygningen var anvendelig for værnemagten, men da han stod i den store, smukke udlånsal, så kom hans civile job som gymnasielærer os til gavn. Han

udbrød: »Dies ist eine Kultur-stelle, das ist nichts für uns.« Og artikelforfatteren kommenterer: »Der var dog altså een tysker, der havde forståelse af, hvad kultur er.«

Heller ikke i Erik Ebstrups smukke bog om Kolding Bibliotek, 1942, står der noget særligt om besættelsestidens kår, men det har en anden, lige så naturlig forklaring. Det talte man jo ikke om i en sådan officiel publikation, udgivet under besættelsen. Der er dog en illustration, der viser mørklægningsarrangementet i udlånsalens ovenlys (side 125), vist nok udtænkt af bibliotekets daværende vagtmester, Jørgen Eskelund Hansen. Men side 61 står det dokument aftrykt, der kan siges at sætte det hele i gang. Nok havde Kolding haft et bibliotek, men i ret dårlige lokaler på Rendebanen. Fhv. eksportør Jens Holm fik i 1936 den tanke, at der burde findes en egnet grund til en ny biblioteksbygning. I en skri-

velse til Kolding byråd af 11. 3. 1936 hedder det: »Underskrevne fhv. eksportør Jens Holm har i en årrække lagt mærke til, i hvor høj grad befolkningen søgte centralbiblioteket i Kolding, ikke mindst for at gøre sig bekendt med fagskrifter, og jeg er derved bestyrket i den opfattelse, at biblioteket yder en samfundsnyttig gerning af et så betydeligt omfang, at jeg ønsker at støtte det.«

Det var den smukkeste tænkelige målsætning for et bibliotek at tjene befolkningen på den måde. Jens Holms gave bestod i den 1185 m² store grund, biblioteket nu ligger på, afkøbt af Kolding Kommune og kvit og frit overdraget det selvejende bibliotek til byggegrund. 1938 oprettedes Jens Holms Biblioteksfond, der skulle administrere bygningen samt den forretningsejendom, som biblioteket nu – helt efter den langsigtede plan – er flyttet ind i. Den ønskede nye bygning kom op at stå.

Den gamle mand midt i billedet er kreatureksportør Jens Holm, der skænkede grunden til det nye bibliotek.

Grundstensnedlæggelsen d. 22. Nov. 1938.

Redaktionen af Koldingbogen har nu ønsket at få bibliotekets virke i besættelsesårene belyst og har bedt mig om at berette derom fra den periode, jeg var ansat — 1. 8. 1939—1. 3. 1945. Jeg har derfor måttet give det følgende præg af nogle erindringer, idet dog en række af venner og kolleger har hjulpet mig med visse træk der ikke stod mig klart mere.

Overbibliotekar Erik Ebstrup, der 1. 6. 1938 var blevet overbibliotekar, havde gjort mig opmærksom på, at der blev en stilling som læsesalsbibliotekar, når jeg i sommeren 1939 var færdig med min bibliotekaruddannelse. Jeg kendte fra et elevår i Haderslev Centralbibliotek 1937-38 Ebstrups mange, interessante faglige ideer. Fra mit gamle uddannelsessted Københavns Kommunebiblioteker ville jeg gerne til et centralbibliotek i provinsen for at lære noget.

Den stab, som Ebstrup skulle flytte ind i den store nye bygning med, bestod af Jetty Marschall, der var barnefødt i byen og havde været ansat fra 1926 — hun var vel, hvad vi i dag ville kalde vicebibliotekar og ledede oplandsafdelingen — Alfred Haagerup, der var ansat i 1937, meget optaget af ungdomsforeningsarbejdet — han var leder af katalogafdelingen — Ellen Ørbech, ansat samme år som Ebstrup, med lang erfaring i Københavns Kommunebiblioteker — hun var leder af udlånet, og endelig skulle jeg som det ubeskrevne blad bygge læsesalarbejdet op.

Men først skulle vi flytte ind i bygningen, der var nær færdiggørelsen ved min ankomst og afleveredes 30. september 1939. Jeg måtte altså begynde i de gamle lokaler på Rendebanen, hvor man lukkede for publikum 1. august. Vi tog fat med liv og lyst, og her var bibliotekets ele-

Biblioteket på Rendebanen hvor man forbereder flytning af bøgerne. 1939. Fra venstre: bibl. A. V. Haagerup, Signe Berkild, Mogens Iversen, E. Ebstrup, Jetty Marschall, Annelise Thage, Sv. Aage Balle Andersen og en lille dreng, Boje Ebstrup.

Flytning fra Rendebanen til Fredericiagade. Signe Berkild og vognmand Lisberg. I bogbilen: Jetty Marschall. 1939.

ver også til god nytte. Jeg husker så tydeligt Signe Berkild, der nu leder læsesalen, og Sv. Aage Balle Andersen ved opbæringen af bøger til læsesalen. De tog nogle ordentlige læs, mange tunge årgange af Illustreret Tidende, på bærebøren op ad trapperne — at det gik godt! Ebstrup var ivrig for, at håndbogsamlingen hurtigt skulle på plads. Hvorfor ikke flytte den i hans private bil? Da vi under en af transporterne nåede frem til rundkørslen ved Jernbanegade, var bøgerne ved opbremsningen ved at skride ned i nakken på ham, men vi klarede den fra bagsædet. Det var en god ouverture til de dejlige dage, vi ventede os i det nye

hus, og vi blev godt rystet sammen, hvad der fik stor betydning for de kommende år.

En måned før indflytningen brød 2. verdenskrig ud, og vi måtte se i øjnene, at talrige uventede problemer ville dukke op. Den planlagte indvielsesfest måtte begrænses til et samvær med bestyrelse, arkitekt og håndværkere samt personalet med biblioteksdirektør Thomas Døssing som eneste gæst udefra — officielt i hvert fald, for der kom også et par fra Vejle biblioteks bestyrelse for at ønske os til lykke. Thomas Døssing, de danske folkebibliotekers store mand, gav os gode ord med på vejen. Han sagde bl. a.: »Et latinsk ord siger

i oversættelse: Når våbnene larmer, tier ånden. Vi må have en forpligtelse til at arbejde for, at den ikke tier. Hvad der end sker, må vi holde idealerne ved lige, for vi må tro, at dem vi bekender os til evig vil sejre. Bygningen her er udtryk for et samfund, hvor den enkelte borger har rettigheder og pligter, og først i vort århundrede er det danske samfund kommet så vidt, at det forlanger af borgerne, at de skal opfylde deres borgerpligt. »Aldrig løses mand af lære«. Biblioteket her er en skolebænk, hvor vi alle har pligt til at lære«. Vi var helt enige med Døssing i denne understregning af bibliotekets placering i samfundet, og vi var stolte over hans slutord om, at »biblioteket i Kolding nu står i allerførste række blandt landets moderne biblioteker«.

Men så kom 9. april 1940.

Det er virkelig rigtigt. Trods mange konkrete oplysninger om, hvad der foregik syd for grænsen dagene før, slog man det hen. Natten mellem 7. og 8. april var jeg med Korforeningen i bus på vej hjem fra Århus. Vi havde været med i en storstilet opførelse af Niels W. Gades korværk Korsfarerne med kgl. kapelmester Georg Høeberg som dirigent. Vi var dybt optaget af denne store kunstneriske oplevelse. Næste nat kom »de grønne«. Hele dagen den 9. april rullede den tyske værnemagt forbi bibliotekets vinduer, et fortvivlende syn. Først lammelse — hvad kunne man gøre, voksne mænd stod med raseriets tårer i øjnene og så til. Lidt uhyggeligt, men psykologisk forklarligt, var eftermiddagens gadebillede: mødre promenerende deres barnevogne mellem »de grønne«. Livet skulle gå sin gang. Kolding blev under hele krigen en uhyggelig by derved, at alt så så fredeligt ud, men Gestapo havde mange civile folk, der blandede sig med dan-

skerne og gjorde deres iagttagelser. For os var det også et ubehageligt naboskab at have Gestapo på Staldgården, fordi vagtposterne regelmæssigt passede forbi vinduet til den lille frokoststue, hvor de næsten kunne stå og læse med i de illegale blade, hvis vi ikke trak rullegardinet ned. Vi var selvfølgelig fra begyndelsen bange for, at værnemagten skulle beslaglægge bygningen med alle dens gode faciliteter, såsom højttaleranlæg, tilknyttet centralt mikrofon- og afspilningsanlæg. Måske var det godt, at bygningen ikke var kommunal. Derved var den ikke »på listen«, og man vil forstå, at det først var i 1945 det brændte på. Af og til kom nogle tyske soldater. De måtte låne bøger mod kaution, til vor fryd ofte tyske forfattere, de ikke måtte læse hjemme. De drog på kasernen med dem, indpakket i avispapir. Sært at det gik! En dag kom en nydelig officer og præsenterede sig. Det viste sig at være en kollega, i dag en kendt leder af et tysk forskningsbibliotek, desuden kendte jeg ham godt fra hans tid som undervisningsassistent på Københavns Universitet. En yderst sympatisk mand.

Udlånsbibliotekar Ellen Ørbech i samtale med en stamgæst.

Udlåns salen set mod Fredericiagade. Ved kartoteket: Bodil Sølling.

der altså troede, at man bare kunne »hilse på«. Han forstod hurtigt, at det ikke lod sig gøre. Vi ville ikke under nogen omstændigheder konversere en tysk officer i fuld uniform. Mere i det muntre faldt tyske soldaters skuffelse, når de forvekslede biblioteket med et forlystelsesetablisement længere henne i gaden, aflagde overtøjet i garderoben i stueetagen og forventningsfulde steg op til showet — der altså bare ikke var dér — lutter bøger.

Men borgerne i byen havde for længst taget huset til sig. Søndag den 1. oktober 1939 havde der været åbent hus, og 3770 Koldingensere havde lagt søndagsturen om biblioteket. Vi var ivrige for at vise det frem fra kælder til kvist: Den smukke forhal til den imponerende udlånsal med galleri, dengang helt fri

for reoler på gulvet; læsesalen med de høje vinduer ud mod slotsbanken, auditoriet og studiekredsverelserne, foredragssalen og de rummelige magasiner, der i øvrigt senere fik en uventet anvendelse. Vi lagde mærke til, at folk kom med deres udenbys gæster og viste frem — »Det er vores nye bibliotek«. Efter 9. april 1940 kom mørklægningsproblemerne, men det klaredes.

Hvordan reagerede vi som bibliotekarer i den nye situation efter 9. april? Nu var opgaven der, syntes vi: at formidle alle de skatte i form af litteratur, som biblioteket rummede. Bibliotekarernes holdning til publikum dengang var nok mere direkte formidlende end nu, hvor i hvert fald en del bibliotekarer ønsker at markere, at folk kan selv. Men dengang lå det da lige for, at vi pegede på det, det kunne være værd at læse i denne situation. Bogvalget var nu nok, så vidt jeg husker, ikke som nu noget alle bibliotekarerne deltog i. Det foretog chefen, højst sammen med de to ældste i gårde, og fra udlån og læsesal stillede vi forslag. Bogproduktionen var heller ikke så overvældende dengang, så det var lettere at få overblik, og vi var oplært med en solid viden om »det væsentligste om alle emner«. Især var de svenske autodidaktforfattere til stor opmuntning, eksempelvis Vilhelm Mobergs Rid i natt og Eyvind Johnsons Krilonbøger. I 1943 havde vi det svenske læseår, og det gav nye inspirationer. Vi abonnerede på Bonniers Literära Magasin, men snart begyndte censuren at rive blade ud, inden vi fik dem. Så var vi klar over, at det var et væsentligt tidsskrift. Ville man i øvrigt have en åndelig opstrammer og få peget på noget godt, gik man ind hos boghandler Johannes Barkholt, der altid var villig til at snakke om »situationen«. Han holdt i sandhed

galden flydende. Tyskerne anede ikke ret meget om bibliotekernes rolle som åndeligt beredskab. Deres folkebiblioteker havde ikke samme betydning som de danske. I øvrigt havde de dem godt i deres magt, men de forstod tydeligvis ikke vore bibliotekers virkning »den anden vej rundt«. Vi ville også gerne formidle den nationale litteratur. Carsten Hauchs En polsk familie (1839) er en smuk lovsang til fædrelandskærlighed, og på den konto kunne den godt lånes ud. Støtte fik vi på dette område af Den Danske Bogs Uge i 1941, hvor vi afviklede et stort program. Det var et landsforetagende, hvor vi fik tildelt Leck Fischer. Han læste op af sine noveller, jeg tror, bl. a. Kongens Ansigt. Lidt genert var han, men støttedes moderligt af sin forfatterkollega Inger Bentzon, der læste op af sine børnebøger. Richard Andersen, nu programsekretær i radioen, men dengang frimenighedspræst i Aagaard, kom ind og talte om Hvorfor læser vi? Der var bogudstilling i stueetagens børnebibliotek, og der blev vist lysbilleder fra danske bøger gennem tiderne. Vi bibliotekarer måtte også i ilden. Således måtte jeg holde for med et foredrag om Bogen i hverdagen. Lærer A. Søgaard-Andersen og frue, vort storartede oplæserpar, tolkede Johannes Buchholtz' skuespil Skænk mig fjender.

I det hele taget var det dejligt at mærke, at biblioteket blev brugt, og at nogle benyttede forstod, at vi kunne skaffe mere, end biblioteket selv ejede. Nogle af byens læger fik således deres doktordisputats fra hånden med litteratur, fremskaffet af os — med hilsen i forordet til biblioteket med tak for hjælpen. Selv havde vi nu heller ikke så lidt. Således havde biblioteket nogle år før købt en stor samling, der havde tilhørt historikeren Hans

Olrik. Derved havde vi en fin samling af danske historiske kildekrifter, og det betød, at Marie Christensen Buhl kunne skrive sin gode folkelige fremstilling af Hans Tausens liv næsten uden fremskaffelse af bøger udefra, og det var vi ganske stolte af. Vi lærte, at i hvert fald centralbiblioteker godt kan gå langt i anskaffelsen af det specielle, når blot man er sikker på, at man har kontakt med de folk, der har brug for det. Ebstrup havde lagt stor vægt på en god lånervejledning. Han havde efterlignet Frederiksbergs hovedbibliotek fra 1934 med dets adskillelse af låner ekspeditionen — bøgernes af- og udlevering — og lånervejledningen fra bibliotekarbordet i udlånsalen. I øvrigt indførte vi »instruktionstimer« for publikum i bog- og biblioteksbenyttelse. En gang om måneden annoncerede vi gennem opslag og i bibliotekets højttalere, at alle benyttede var velkomne til 2 × 2 aftentimer i bibliotekets lille auditorium. Her indledte overbibliotekaren om biblioteksbenyttelse i al almindelighed, og man fik så instruktion i brugen af udlån og læsesal. Det blev også ved demonstrationer vist, hvor dårligt bøger undertiden blev behandlet af lånere. Med udgangspunkt i en række aktuelle emner blev håndbøger gennemgået. Men vigtigst var dog de ret mange spørgsmål, som deltagerne i instruktionen kom med. Det gav os indtryk af benytternes oplevelse af de nye store lokaler, der nok af og til bragte dem mere i forvirring end på Rendebanen. Ca. 50 deltog i starten i disse instruktionsaftener. Så ebbede det ud, men forsøget var interessant. Der var utvivlsomt stor alvor hos os med hensyn til den formidling vi ønskede at udøve også uden for bibliotekets mure. Det betød, at vi gik med i aftenskole og studiekredse. Jeg

Bogudstilling i børnebiblioteket under besættelsen. Under Dannebrog i baggrunden et billede af Chr. 10.

underviste således i svensk i AOF og var lærer i talens kunst i Husmoderforeningen hos fru Eriksen, hvor der herskede en dejlig munter tone.

Mens instruktionstimerne var rettet mod det almindelige publikum af alle kategorier gjorde vi en række fremstød mod enkelte grupper, som vi mente måske af en eller anden grund holdt sig lidt tilbage. Vi valgte byens akademikere, og da Almenskolens lærere først fik rede på vore boglige ressourcer og muligheder for at bestille mere fra andre biblioteker, kan det nok være de kom med. Jeg husker tydeligt rektor Foghs forundring over, at »folkebiblioteket« også var noget for ham. Jo tro mig, der var lidt tilbage af forestillingen om »de smudsige bøger«. En af de senere berømte lærere Mogens Pihl var vor gode støtte, og han fik en foredragskreds op at stå, hvor også læger og jurister var med. Den bestyredes af et lille udvalg, hvori biblioteket var repræsenteret. Vi inviterede interessante videnskabsmænd på forskellige områ-

der til at komme og holde foredrag. Bedst husker jeg Louis Hjelmlev og Einar Geert-Jørgensen, men også mange naturvidenskabsmænd. De var lykkelige for denne afveksling i en trist afspærringens tid, og vi nød deres bidrag, hvis vi ellers kunne forstå dem – nogle lå i et meget højt teoretisk plan. Biblioteket insisterede i øvrigt på, at også folkeskolens lærere skulle have adgang. De kom, men en vis kløft anedes mellem de akademiske og de ikke-akademiske lærere. Jeg har nu fået at vide, at Mogens Pihl også ledede en anden kreds i DSUs regi. Den tog udgangspunkt i Hendrik de Mans Socialismens psykologi, men det interessante er, at af denne kreds, hvori bl. a. den senere borgmester Peter Ravn, fremstod en af byens modstandsgrupper. En anden modstandsgruppe udgik fra foreningen Frie Nord, hvor kaptajn Heiberg-Jürgensen og frue var meget aktive. De holdt også nogle møder på biblioteket. Endelig gav vi lokale til en kommunistisk gruppe, der startede udgi-

velsen af det illegale blad Budstikken. Her deltog bl. a. Svend Laugesen, der måtte en tur i tysk fangenskab, men vendte tilbage i god behold. Han var en ivrig biblioteksbenytter, og en af de elever vi havde dengang, Kristian Lindbo-Larsen, der har givet mig disse supplerende oplysninger, havde mange samtaler med Laugesen i læsesalens lille samtaleværelse. En og anden vil måske i dag sige: Det var dog en broget skare, man her gav adgang, men Gud ske lov for det, og for at vi havde en så demokratisk og åben formand som kæmner P. Zoffmann. Administrationen af udlejningen gik gennem læsesalen, men desværre er den lille protokol over benyttelsen nu forsvundet. Jeg kan huske, at jeg var lidt beklemmt ved Jehovas Vidner, hvis amerikanske form for oplysning forekom mig noget usædvanlig. Men når bager Juhl fra Slotsgade dukkede op for at få nøglen til studiekredsværelset, var der ikke rigtig noget at sige. Og Zoffmann smilte sit kloge smil og sagde: »De har ingen skade af at sidde på et bibliotek«.

Der var andre grupper, der selv kunne føre sig frem, og det var arbejderne. Charles W. Jensen har henledt min opmærksomhed på et referat i Kolding Socialdemokrat fra 21. 8. 1940 fra AOFs repræsentantskabsmøde. Her udtalte formanden Oluf Olsen sin glæde over det nye bibliotek. Han fremhævede dets 10 studiekredslokaler som et fint tilbud. Uldspinder Fr. Frederiksen kunne berette om studiekredsens arbejde og om den hjælp biblioteket kunne yde med supplerende litteratur. Charles W. Jensen, som jeg havde et stort samarbejde med, og som var en flittig biblioteksbenytter, opfordrede på det nævnte møde arbejderne til at gøre biblioteket til »et kulturelt midtpunkt i by-

en. Lad det blive arbejderne, der erobrer det – både åndeligt og kulturelt«. Han blev i øvrigt senere formand for Jens Holms Biblioteksfond, og Oluf Olsen var til sin død 1942 medlem af biblioteksbestyrelsen. Nu skal man ikke tro, at biblioteket tog sig særligt af nogle bestemte grupper, selv om vi ganske bevidst lokkede nogle inden for dørene. I 1944-45 ville KUerne »erobre«, nemlig en plads i biblioteksforeningens bestyrelse. 6-7 KUere mødte op på generalforsamlingen og stemte deres i øvrigt meget interesserede mand ind: dommerfuldmægtig Johannes Krarup. Biblioteket var alles bibliotek, også ungdommens. I 1944 arrangerede AOF, byens boghandlere og biblioteket en Ungdommens Bogudstilling »Mine bedste bøger« i bibliotekets foredragssal. Man opfordrede unge mennesker til at indsende en liste over deres 10 bedste bøger med en kort motivering, og de bedste forslag præmieredes. I dommerkomiteen sad bl. a. Jens Kruuse, der dengang var lærer på Askov Højskole.

Læsesalen var mit domæne, men det var nok ikke så heldigt, at jeg efter kort tids forløb også blev trukket med ind i oplandsafdelingens arbejde. Jeg var ikke rigtig tilfreds med læsesalens besøgstal, men folk gik ikke gerne ud om aftenen, og af hensyn til brændselssituationen måtte åbningstiderne indskrænkes. Dog konstaterede jeg, at avislæsesalen havde en del kvindelige besøgende. Det så man dengang som et udtryk for, at det ikke var den rene »varmestue«. Hyggelig var den da også med det lille vindue ind mod udlånsalen, for at det ikke skulle glemmes, at der var andet end aviser. Vi klippede avisanmeldelser og kronikker og havde et særligt skuffemøbel dertil, vi lavede analyser af tidsskrifternes indhold til en opslagstavle

i forhallen. Vi havde i øvrigt et morsomt besøg af Statens Biblioteksskole, der måtte nøjes med en indenrigs studierejse, hvor vore bestræbelser blev diskuteret.

Det er vist på tide at give et indtryk af bibliotekets arbejdsklima, og det var faktisk godt. Overbibliotekar Ebstrup var ikke alene den inspirerende faglige leder, men han var også det musisk begavede menneske, der kunne føre an i lystigt lag. Det var lige ved at »ga ud over« deltagerne i Danmarks Biblioteksforenings årsmøde, der i 1942 holdtes i Kolding. Vi opførte da for de 400 deltagere en af Ebstrup skrevet revy med talrige numre, hvor bibliotekarer og elever optrådte. Der var god stemning i salen, og en af vore elever, Annelise Thage, tændte brand i mangt et hjerte, men hver gang vi kom ud i kulissen, stod Ebstrup der og sagde: »Da capo, da capo, de er så glade for jer«. Det blev noget sent og gik sikkert ud over det så nødvendige almindelige samvær mellem deltagerne. Vi nød ret at have alle disse kollegaer på besøg, og det var imponerende, at det kunne klares under besættelsen. Desværre svigtede Ebstrups helbred af og til – han måtte allerede 1949 gå af af helbredshensyn – men hver gang viste sammenholdets styrke sig. Jetty Marschall, der af bestyrelsen fik overdraget ansvaret under overbibliotekarens sygdom, sagde blot: »Det klarer vi vel i fællesskab«. Det gjorde vi så uden større falbelader. Det var kollektiv ledelse, som først nu er kommet på mode.

Lidt mere om formand og overbibliotekar. Kæmner Zoffmann var den stilfærdige formand. Han kendte sit ansvar, men talte aldrig med høj røst. Han var eminent i regnekunsten. Jeg husker den myndige arkitekt Ernst Petersen, som end-

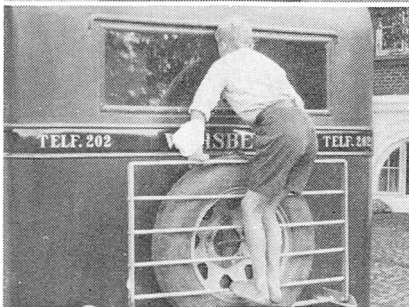
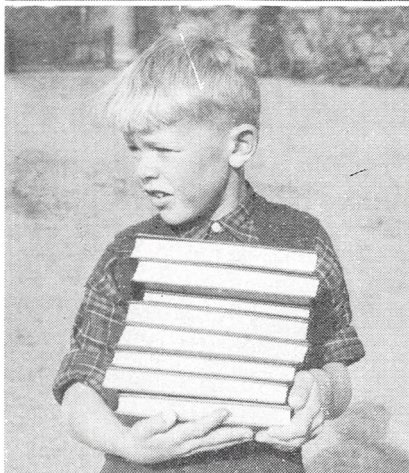

P. Zoffmann. Kæmner i Kolding 1920-46. Formand for biblioteksbestyrelsen 1928-55. Formand for biblioteksforeningen 1955-59 og for Jens Holms Biblioteksfond 1938-64. nu sås på byggepladsen, da jeg var kommet i biblioteket. En dag skulle man se på en oversigt over udgifter, hvor en lang række tal skulle lægges sammen. Zoffmann sad over for arkitekten: »Nå vi må se at få regnet ud, hvad det beløber sig til«, sagde Ernst Petersen. »Det er da let nok«, svarede Zoffmann og nævnte tallet. »Ja, men vi må da lægge sammen«, sagde Ernst Petersen, let irriteret. »Behøves ikke. Det har jeg gjort«. En anden ting, der imponerede hos Zoffmann, var hans utrolige belæsthed. Der var ikke den specielle bog i magasinerne, der ikke havde fanget hans opmærksomhed. Men først og fremmest, som før nævnt, var han en rigtig frihedsmænd. Synd, at man ikke lod ham fortsætte i det kommunale biblioteks bestyrelse, men det forstod han godt. Det selvejende biblioteks tid var forbi.

Om overbibliotekar Ebstrup har jeg sagt, at han havde mange nye ideer på det faglige område. Allerede i Haderslev havde han fået opbygget en såkaldt Fællesbogsamling, hvor oplandets små sognebiblioteker skulle samarbejde. Han ville have dem ud af isolationen, så de i fællesskab fik anvendt deres penge bedre. Jeg havde prøvet at køre med bog-

bilen og set virkningen af ordningen. I Kolding tog Ebstrup også denne sag op, men videreudviklede den således at Fællesbogsamlingen organiseredes som et fælles bibliotek, hvor de enkelte sognebiblioteker var filialer. I bogbilen medbragte man også bogsæt til skolens undervisning og tidsskrifthefter til udlån. Noget principielt rigtig var der ved ordningen, men der var også problemer, nemlig størrelsen af det beløb, der blev afsat til den fælles samling, for der skulle også bruges penge til det lokale bogkøb, der skete i samarbejde med oplandsafdelingen. Jeg delte bogbilsturene med Jetty Marschall og lærte mange inspirerende mennesker i oplandet at kende. Man fik indsigt i, hvordan man måtte balancere mellem de lokale ønsker og det vi med større muligheder for overblik over bogproduktionen mente burde købes. Det var en god demokratisk skole. Jeg må indrømme at man på bogbilsturene godt kunne føle sig som en handelsmand, der måtte stikke nye bøger under disken for at der kunne blive nok til det sidste sted. Til gengæld måtte Koldings udlån spæde til under Ellen Ørbechs blide protest, men en vis sport var der i at få tingene til at glide, og man syntes, man var med i noget nyt. For vores bogbilschauffør Willy Lisberg var det ikke helt nemt. Det var gengas-bilens tider, men han gav ikke op og arbejdede med liv og sjæl for en gennemførelse under alle forhold, i øvrigt også i flere andre centralbiblioteksområder.

Der skulle sættes ind på alle fronter. 1941 overtog man sygehusets bogsamling og skabte et hospitalsbibliotek, hvor min kone, bibliotekar Esther Iversen, kom til at virke sammen med Jetty Marschall. Et andet af Ebstrups initiativer var et kommu-

På tur med bogbilen.

nalt børne- og ungdomsbibliotek, hvis vedtægt blev tiltrådt af byrådet 1942. Derved fik man et effektivt hovedbibliotek med afdelinger på alle byens skoler. Herunder hørte også Den højere Almenskoles store bibliotek, der lededes af lektor Karen Margrethe Carstens. Det førte til ansættelse af en uddannet børnebibliotekar, Lizzie Gravesen, nu Therkildsen, det følgende år.

Endnu et ansvarsområde havde jeg, nemlig undervisningen af eleverne, der efter 2-3 års praksis skulle indstilles til en optagelsesprøve til Statens Biblioteksskole i København. Jeg har endnu mit undervisningsmateriale, koncentreret på gennemgang af de væsentligste bøger på de forskellige emneområder og de vigtigste forfatterskaber, som enhver bibliotekar burde kende. Det var ikke småting eleverne blev diventeret med, men det var opladte sind, forskellige reaktioner og udtryk, men allerede da med en god opfattelse af arbejdets betydning. Et par af dem er allerede nævnt. På biblioteket virker i dag Inge Ladegaard, f. Damgaard Jensen, denne årbogs redaktør, og Bodil Sølling, f. Hornbek Thomsen. Erik Buch Vestergaard, som dukkede op i 1944, er nu overbibliotekar i Helsingør og Kristian Lindbo-Larsen, landets biblioteksdirektør. Svend Aage Balle Andersen fra første elevhold virkede i mange år på Københavns hovedbibliotek. Den nuværende leder af læsesalen i Randers, Thea Olsen, var også blandt eleverne.

Det blev lange krigsår, men efterhånden anede man, hvor det ville bære hen. Nazisterne ville lide nederlag, men hvordan ville befrielsen forme sig? Efter bombardementet af Shellhuset i København kunne turen komme til bl. a. Koldings Gestapo-kvarter på Staldgården. Selv den mest præcise bombardering kunne da

SS-flaget vajer ved Staldgården. Billedet er taget fra bibliotekets tag på Hitlers fødselsdag, d. 20. April 1944.

næppe undgå at ramme også biblioteksbygningen med det store ovenlys. I magasinerne var i øvrigt opsamlet alle skolernes samlinger og pressens arkiver. Vi havde i en periode i huset en hel kommuneskole, hvis bygning var blevet beslaglagt. Det kunne klares så at sige, uden at biblioteksaktiviteten berørtes. Vi nøjedes med at lukke avislæsesalen om formiddagen. Der er sikkert adskillige, der kan huske, at de har »gået i skole på biblioteket« — på en anden måde end Døssing tænkte sig.

For mig kom der efter nytår 1945 overvejelser om at søge en stilling som konsulent i Statens Bibliotekstilsyn. Her kunne bl. a. mine erfaringer fra oplandsarbejdet i høj grad komme mig til gavn. Jeg fik stillingen, og vi forlod Kolding 1. marts 1945. Jeg kunne ikke ane at det arbejde jeg havde haft med eleverne, skulle fortsætte på den af Bibliotekstilsynet drevne biblioteksskole, og at jeg efter 14 år i tilsynet skulle få biblioteksskoleundervisning som min gerning resten af min virketid til 1978.

Hvis jeg skal sammenfatte, hvad Koldingtiden betød — ja så var den da trods de onde år på mange måder en lykkelig tid for et nygift par. Men jeg tror også, at min hele indstilling til bibliotekararbejdet blev til i Kolding-

Skolegang på biblioteket i besættelsesårene. Her sidder en klasse i den daværende avislæsesal.

tiden, det uadventede, det bevidste, kald det bare det »missionerende«, der var over vort arbejde i besættelsestiden, det var gavnligt. Der var ingen tvivl om »budskabet«, for det var selve frihedens budskab. Allerede dengang var vi da også i de dejlige lokaler inde på det, man i dag kalder »værestedsfunktionen«. Folk skulle befinde sig vel og behandles vel. Jens Holms gave var ikke givet forgæves. Hvad han havde tænkt blev til virkelighed.

Lad mig slutte med at stille det spørgsmål: Er bibliotekaren og bibliotekararbejdet i dag som dengang? Nej, der er da sket uendelig meget siden, især en

meget mere bevidst udnyttelse af de bibliografiske hjælpemidler i lånervejledningen, så man ikke i den grad skal køre på »paratviden«, som mine Koldingelever skulle. Men med hensyn til holdningen ser jeg ikke efter 33 års biblioteksskolegerning og kontakt med fagets unge den store forskel, navnlig ikke i de aller sidste år. Man er stadig indstillet på at al information skal gives med omhu, og for mange er det mere og mere tydeligt, at det ikke er ligegyldigt, hvad man formidler. Det slår ofte rod i sindet, som dengang, da »de grønne« var her. Nok talte våbnene, men muserne tav ikke.

Kolding Centralbibliotek har ofte været rammen om kursusvirksomhed og lignende. Billedet er antagelig fra 1952. I forreste række fra højre sidder denne artikels forfatter, Mogens Iversen, og til venstre for ham bibliotekets daværende chef, Ida Bachmann.

Børnearbejde og skolegang

af Jørgen Fastrup

*Blæbjerggade set østfra.
Ca. 1900.*

Man mente, at børnene ville få mindre arbejde ved siden af skolen. Men sådan gik det langtfra i alle tilfælde.

Hans fortæller:

Jeg begyndte som bydreng, da jeg var 9 år. Jeg fik plads hos en købmand i Katrinegade. Jeg var der i 5 år. Jeg sku' møde kl. 7 om morgenen og gå ud til 5 steder og hente kontobøger. Så i skole kl. 8. Når jeg kom fra skole kl. 12, var jeg ude med varer til de 5 steder, inden jeg igen skulle i skole kl. halvtø. Kl. halvfire sluttede skolen, og så sku' jeg være i pladsen igen kl. 4. Kom jeg ikke til tiden, stod han der og tog imod mig. Så fik jeg en lussing. Dem har jeg fået mange af hos ham.

En dag sku' jeg op på Munkenborg. Først til købmandens mor ved Gøhlmanns Mølle. Men da jeg kom til Bakkevej med den fuldt læssede trækvogn, så ku' jeg sgu ikke mere. Jeg måtte køre trækvognen i grøften og sad så der og ventede. Så kom der en flink mand og hjalp mig op ad bakken. Fra købmandens mor sku' jeg til Munkenborg kro med resten af varerne. Jeg havde to store kurve med varerne stående på trækvognen. Men turen varede efter købmandens mening for lang tid. Han stak mig en lussing, da jeg kom tilbage. En anden dag blev jeg sendt ud til Brogård i Harte med en fuld trækvogn. Der fik jeg min kaffe, og det tog osse for lang tid, så han var sur, da jeg kom hjem.

Kl. 9 om aftenen var jeg færdig. Ugelønnen var 1,50 kr., og den havde jeg kun i et par timer, så var den afleveret hjemme.

Det bliver således en arbejdstid fra 7 morgen til 9 aften, ca. 14 timer. Heraf de ca. 6 timer hos købmanden, mens ca. 2 timer

Nedenstående er uddrag af en større samlet fremstilling af levevilkårene for arbejderfamilier i Kolding i årene 1900–1925. Fremstillingen er baseret på interviews af folkepensionister, der det meste af deres liv har boet i Kolding og ernæret sig som arbejdere. Personernes navne er opdigtede.

Uddraget fortæller om det ofte omfattende ekstraarbejde, som skolebørn med arbejderforældre var nødt til at tage for at supplere familiens meget lave løn. Det fortæller også lidt om, hvordan dette ekstraarbejde indvirkede på børnenes mulighed for ikke blot at få del i skolegang udover 7. klasse, men for overhovedet at få udbytte af de 7 første klasser.

Når drengene var 8–9 år gamle var deres arbejdskraft så udviklet, at de kunne tage arbejde og tjene lidt af det, som det kostede forældrene at give dem en opvækst i hjemmet. De fik arbejde som f. eks. mælkedreng eller bybud hos en købmand. Men at være bybud var mere krævende, fordi man der skulle køre med en ofte tung trækvogn. Pigerne kom lidt senere i byplads, måske først når de var konfirmeret. De fik de fysisk knapt så krævende jobs. I stedet for trækvognen gik de ud med en kurv på armen med de lettere varer i, eller de passede børn. Skolegangen var i begyndelsen af dette århundrede indrettet sådan, at børnene kunne passe et arbejde ved siden af skolen: enten gik de i formiddagsskole eller eftermiddags-skole.

Arne fortæller:

Vi gik hjemmefra kl. 6 om morgenen og ned til mejeriet. Der hjalp vi så med at læsse vognen og sådan noget. Så var vi hele formiddagen ude med vognen. Når vi kom tilbage fra turen var det med at få gang i træskoene og komme hjem og få noget at spise. For vi sku' jo i skole kl. halvtø. Det var i drenge-skolen, Ålykkeskolen, og vi boede oppe ved Volkerts fabrikker, så der var et stykke vej. Det foregik i løb. Når vi var færdige i skolen kl. halvsix var det i løb ned til mejeriet igen, for vi var ude med mælke-manden fra kl. 6 til halvtø. Jeg fik 1 kr. om ugen for det og så de drikkepenge, det gav.

Arbejdstiden i bypladsen var i dette tilfælde altså ca. 7 og en halv time dagligt. Og hertil skal lægges 4 timer i skolen, altså en 11 og en halv timers arbejdsdag. Omkring 1909 blev skoletiden, bl. a. af hensyn til børnene, lagt om, så de nu gik i heldagsskole.

går med at sluge maden i middagspausen og eftermiddagspau- sen og iøvrigt transportere sig selv frem og tilbage mellem hjem, skole og arbejdssted.

Børnene var billig arbejds- kraft. I Hans' tilfælde var løn- nen ca. 4 øre i timen. En arbejds- mand fik på den tid ca. 6 gange så meget i timen.

I august 1909 vedtog byrådet enstemmigt et sæt »Vedtægter for børns og unge menneskers arbejde«. Her citeres et par ud- drag:

§ 1. Anvendelse af børn forbydes eller indskrænkes i overensstemmelse med de i § 2 indeholdte regler for flg. arter af erhvervsvirksomhed:

1) ombæring af varer og anden fast tjeneste, som medhjælper ved mæl- ke- og ølvogne, eller som bud hos forretningsdrivende, barnets foræl- dre dog undtagne.

§ 2. 1) Børn under 12 år må ikke anvendes.

2) Børn over 12 år må indtil de er lovligt udskrevne af skolen

a) kun beskæftiges i de pågældende virksomheder i 6 timer i døgnet, deri indbefattet ½ times hviletid, og kun i tiden mellem kl. 6 morgen og kl. 8 aften,

b) ikke benyttes til arbejde i den tid, hvor de skulle søge skolen eller konfirmationsforberedelsen, eller i den sidste time før disse tiders be- gyndelse,

c) ikke arbejde i virksomheder på folkekirkens søn- og helligdage, dog skal dette forbud ikke gælde med hensyn til ombæring af brød, kager eller aviser, som foregår inden kl. 9 om formiddagen.

Disse vedtægter svarede nøje til vedtægter, som var gældende i andre byer. Debatten om dem i byrådet var kort og velvillig hos alle parter. Til gengæld var vil- jen eller måske muligheden for

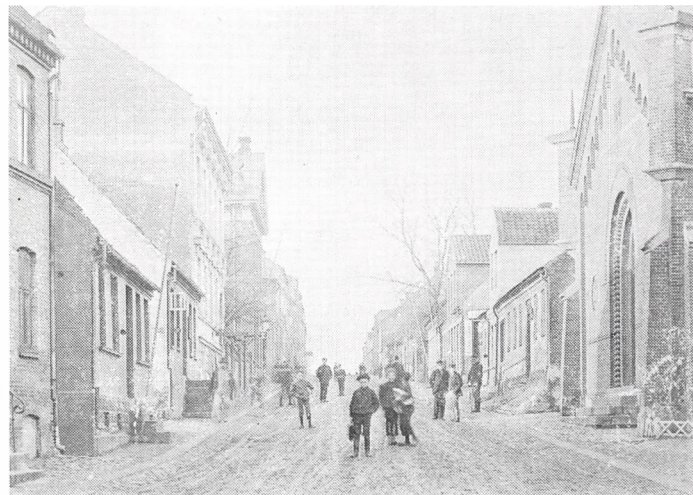
at få dem overholdt ikke til ste- de. Hans arbejder hos købman- den omkring tidspunktet, hvor reglerne vedtages. Han arbejder der som 11 årig *efter* reglerens vedtagelse. Alligevel overtræder hans arbejdsgiver reglerne på næsten samtlige punkter. Og han er ikke et særtilfælde.

Martin fortæller:

Den første byplads havde jeg oppe hos en guldsmed og en skomager i Adelgade. De var brødre, og så hav- de de en søster, som havde en lege- tøjsbutik. Når jeg var styrtet hjem fra skole, vi boede ude i Alpedalen, så straks tilbage og ind i bypladsen. Jeg var der ved femtiden, og der var jo åbent til kl. 10 om aftenen. Og søndag formiddag. Først gik vi igang med at pudse det fodtøj, som skomagervendene havde forsålet. Derefter sku' man ud med det. Som- me tider helt til Strandhuse med et par bagflækker. Så hjem kl. 10 og i

Adelgade 1901. I baggrunden Akseltorvet.

Kathrinegade set fra Skolegade 1901. Til højre Gymnastikhuset.

Allégade set vestfra.

Slotsgade 1901.

skole næste morgen kl. 8. Osse søndag formiddag var jeg der som regel. Jeg havde tre butikker at passe, ene mand. Vi lavede lidt af hvert. Den gamle indehaver havde have. Der blev vi jaget ud om sommeren og plukke jordbær. Den gamle sad på en stol midt i det hele og forlangte, at vi sku' fløjte hele tiden. Vi sku' osse hakke og grave mellem de her jordbær.

Efter den plads kom jeg ned i et ostehus i Østergade. Der blev jeg osse konfirmeret. Han gav mig et ur i konfirmationsgave, men det tabte jeg, da vi byggede nede ved Saxildhus. Oppe fra et højt stillads, og jeg så det aldrig mere. Det var ellers flot at ha' her i lommen. I ostehuset lukkede de noget tidligere. Men alle forretninger havde åbent til mindst kl. 8 om aftenen. De sku' ha' det hele med. Begge steder fik jeg 2 kr. om ugen.

Også de fysiske krav til drengene kunne være alt for store, herom fortæller Axel:

Jeg var bydreng nede i Klostergade. Jeg skulle køre de tunge margarinebøtter rundt til købmændene på trækvogn. Trækvognen er det mest udemokratiske køretøj, der findes. Noget, der rent ud sagt stammer fra slavetiden. Men ikke for det: manden var såmænd flink nok. Men en dag snakkede jeg med min far om trækvognen: »Du sku' lige ta' og komme ned og prøve at løfte den, når den er læsset.« Han kom så derned en dag. Jeg ha'de lige læsset vognen, og købmanden stod der osse. Min far sagde så, om han måtte snakke med mig. »Jeg skal lige køre med den her«, sagde jeg. Men min far gik hen og løftede på trækvognen. »Nej, du ka' tro, det er løgn,« sagde han til købmanden, »min dreng ska' ikke gå og ta' arbejdet fra hestene.«

Andre drenge gemte det for sig selv og fandt sig i det. I nogle tilfælde var de vant til hårde krav hjemmefra og diciplin.

Hans fortæller:

Jeg har fået mange lussinger, men jeg har aldrig fortalt det hjemme eller fortalt om, hvordan det gik, selv om jeg mange gange var så træt, at jeg dårligt nok ku' stå på benene.

Piger fik jobs inden for brancher, som har med traditionelt kvindearbejde at gøre: rengøring, vask, børnepasning f. eks.

Børneasylet i Markdannersgade.

Fra Asylet.

Gerda fortæller:

Jeg havde plads i Fransk vask og Strykning. Det lå oppe i Langelinje. Jeg gik ud med kravetøj og sådan noget. Jeg bar det i en stor kurv, sådan en, som man sku' bære over armen. Med den kurv sku' jeg somme tider helt ud forbi den hvide bro ud mod Strandhuse med en flip. Jeg var en 12-13 år. Det andet vask ordnede de selv ude i de store villaer. De havde en vaskekone til det. Hun fik 2 kr. om dagen for at stå og vaske fra 6 morgen til aften. De havde store haver derude, og jeg kom inde fra stenbroen. Når jeg så kom med den her flip i kurven, kikkede jeg på de mange frugttræer og det, der lå på gangene under dem. Jeg afleverede flippen og fik selvfølgelig penge til forretningsindehaveren. Selv fik jeg en 3-4 æbler, men de halve af dem var rådne. Så tænkte jeg ved mig selv: det er nu

lige meget, du går ikke herud for at få nogen rådne æbler. Jeg smed dem og tog nogen friske, der lå på jorden. Hun har nok stået inde i vinduet og set det, for hun så altid så gal ud, når jeg kom.

Jeg tjente 2 kr. om ugen. Den ene afleverede jeg derhjemme. Jeg var i byplads et par timer hver dag.

Erna fortæller:

Min første byplads ha'de jeg, da jeg var 10 år. Det var i Sæbehuset. Jeg mødte kl. 4 og var der til kl. 8. Om lørdagen til kl. 11 om aftenen. Jeg fik min kaffe der, men aftensmaden fik jeg, når jeg kom hjem der ved 8-tiden. Lønningen var 1 kr. Vi var nødt til at ha' de ekstraintægter. Når jeg fik sommerferie, passede jeg børn ude på Bella Vista. Der kom en datter hjem på sommerferie med tre børn. Så sku' jeg passe dem. Om aftenen udenfor ferien tændte jeg somme tider lyfter. For da vi boede

på Fynsvej, havde min far en tjans med at tænde 12 lygter på Fynsvej og et par andre veje. Men somme tider var han forhindret af sit andet arbejde, og så måtte jeg gøre det for ham. Jeg havde en stige med to hager, som jeg satte op over en tværstang på lygten. Så ku' jeg kravle op og ta' glasset ud og tænde lygten. Men det turde jeg ikke, så jeg gik et trin højere op og tog hatten på lygten af og tændte den vej ned. Jeg gik aldrig ud og tænde lygter før i sidste øjeblik, for lærerinderne fra skolen gik tur på Fynsvej, og jeg ku' ikke li', at de sku' se mig. For jeg stak jo hovedet op mellem de to midterste trin og bar stigen på skulderen. Den var tung. Hvis en af lærerinderne ikke var kommet hjem fra turen, og jeg så hende komme, så gik jeg over på den anden side af vejen og ventede, til hun var kommet forbi. Når jeg tændte de lygter, så fløjtede jeg som en dreng, som bare pokker. Jeg var en 11-12 år.

Lønningen for arbejdet som bybud var for drenge normalt fra 1,50 kr. til 2 kr. om ugen. For pigerne var den fra 1 kr. og op til 2 kr., men den løn gives også først op mod 1920, da prisindexet er steget voldsomt.

Skolegang

Koldings kommunale skolevæsen, hvor næsten alle arbejderbørn gik, havde dengang Forskolen i Blæsbjerggade for både piger og drenge og Drengeskolen i Alykkegade og Pigeskolen i Skolegade. Endelig var der Den højere Almenskole, hvor man kunne tage real- og studentereksamen. Desuden var der nogle private skoler, der tilsammen havde godt 18 % af Kolding skoledistrikts skolepligtige børn. Den skolepligtige alder varede til man var fyldt 14 år. I de kommunale skoler var elevtallet i 1920:

Den kommunale Drengeskole
577 skolepligtige

Den kommunale Pigeskole
626 skolepligtige

Den kommunale Forskole
678 skolepligtige

Lærer Aagaard med en klasse fra Forskolen i Blæsbjerggade. 1908.

Den højere Almenskole 133 skolepligtige

Desuden gik der i Den højere Almenskole ca. 150 ikke-skolepligtige børn. Af disse 150 tog enkelte studentereksamen. Den højere Almenskole var en betalingsskole, hvor der var et begrænset antal fripladser. Herom står der i den årlige beretning: »I almindelighed kan der kun gives friplads til et begrænset antal elever, så kun flinke og velbegavede 11-12 års børn, som med et godt resultat kan bestå den anordnede optagelsesprøve før sommerferien, kan vente at komme i betragtning«. I Den højere Almenskole kom arbejderbørn så at sige ikke. Her gik deres arbejdsgiveres sønner og døtre, børn af højere embedsmænd og børn af proprietærer og gårdmænd fra omegnen.

Drengeskole og pigeskole var i begyndelsen af århundredet delt i borgerskole og friskole. I friskolen betalte man ingenting, i borgerskolen betalte man et mindre beløb.

Grete fortæller:

Jeg kom i skole, da jeg var 6 år. Vi var 42 i klassen, og vi skulle sidde efter dygtighed. Vi fik jo karakter for alting, og dem der ikke ku' følge med, de var bare dumme. Dengang var der ikke noget, der hed ordblindhed og sådan noget. De fik et

slag med en lineal eller blev nappet i en kind.

Jeg gik i borgerskolen. Pigeskolen var jo delt i en borgerskole og en friskole. Der gik en snor tværs gennem skolegården, som viste grænsen. De her friskolebørn, de gik jo kun i halvdagsskole, for de sku' hen i byplads. Og vi stod der og skrålrede: »Lap på lap og klud på klud, sådan ser en frilap ud.« De var jo fri den halve dag, og de gik i noget sølle tøj. Folk havde ikke råd til noget ordentligt tøj. Senere fik jeg friplads i Den højere Almenskole.

Arne fortæller:

Dengang gik vi arbejderbørn i friskolen, hvor vi var fri for at betale til bøger osv. De, der gik i borgerskolen, var nærmest bedrestillede håndværkeres, små forretningsdrivendes og små embedsmænds børn. Folk, som var lidt bedre økonomisk stillede. De betalte vistnok 1,50 kr. pr. måned. Fine folks børn gik i realskolen og latinskolen (Den højere Almenskole).

Her i skolerne, midt i byen, mødtes byens overklasse, middelklasse og underklasse. Ikke inden for den enkelte skole, byens klasseuddeling gentog sig i skolerne, men i frikvartererne og på skolevejen.

Hans fortæller:

Jo, der var stor forskel på børn dengang. De fine ku' tillade dem alt, hvad vi andre ikke kunne. De ku' tillade dem at ryge både cigaretter og cerutter, når de gik på gaden. Og de ha'de rideheste og fanden og hans pumpestok. Og de troede, når

de gik på gaden, at det var dem, der ejede hele Kolding. Vi andre ha'de ingenting.

Og mødet kunne somme tider få karakter af sammenstød.

Peter fortæller:

Vi var 600 drenge i drengeskolen. Og så var der jo dem i latinskolen og realskolen og hvad de nu hed. Men dem havde vi ikke noget at gøre med. Ikke andet end når vi tævede dem, og de tævede os. Vi kom ikke sammen med dem. Men når vi mødtes på gaden ku' vi jo kende hinanden på tøjet. Dem fra Latinskolen boede i Ålykkegade, Strandhuse, Jernbanegade, ja, hele den indre by. Der boede alle de fine dengang. Og på Fynsvej og Castenskjoldsvej og derude.

Vi var 32 i klassen. Jeg var ordblind, men det gjorde læreren ikke noget ved. »Du er bare dum«, sagde han. Men det turde dem i klassen ikke drille mig med. Jeg var stor og kraftig, så jeg klarede mig sgu fint.

Noget tyder på, at klasseskellene i skolevæsnet også har markeret sig i de forskellige skolers måde at behandle eleverne på. Da drengeskolen lagde undervisningen om til heldagsskole omkring 1909 flyttede Peter Sabroe, der da var redaktør ved Kolding Socialdemokrat, sin søn ud af friskolen og over i Den højere Almenskole. Han skriver i avisen d. 24/6—1909:

Lærerne er langt bedre og mere kultiverede. . . Børnene regnes for mere af den enkelte lærer end i friskolen. I denne er der ikke få af lærerpersonalet, som ser på børnene fra oven og nedad, og som nærmest betragter det som en nådessa, at de underviser børnene.

Til gengæld bliver børn fra andre samfundsklasser behandlet dårligt af kammeraterne i Den højere Almenskole. Herom skriver han:

Men børnene i denne skole føler sig højt hævet over børnene fra friskolen, og de enkelte børn, som kommer fra socialdemokratiske hjem, må høre ilde derfor fra en del af kammeraterne. . . derved kan skolen let blive et sted, hvortil børnene kun nødtigt søger, fordi der kun venter dem drillerier af kammeraterne.

Børnebespisningen 1904. Øverste række fra højre: Lærer Tradsborg. Borgmester Schjørring. Sagfører Hansen. Knud Hansen (senere borgmester). Toldkontrollør Meyer.

Børnebespisning i Kolding. Februar 1930.

I samme sammenhæng udspinder der sig en debat mellem Sabroe og lærer Zoffmann om halvdags- og heldagsskolen. Zoffmann forsvarede overgangen til heldagsskolen med, at eftermiddagsholdet, der havde været i byplads hele formiddagen, intet fik ud af undervisningen. Han skriver videre:

Den gamle ordning bidrog til, at børnene lettere kunne udnyttes. . . mens den delte skoletid dog noget, selv om den selvfølgelig ikke kan hindre udnyttelsen — modarbejder den og således også på den måde er til børnenes gavn. (Kolding Socialdemokrat d. 27/6—1909).

Sabroe er også modstander af halvdagsskolen, men tror, at heldagsskolen kun vil være en for-

bedring, hvis børnene kan spise på skolen. Ellers vil de nemlig risikere, at de bliver sat i arbejde i middagspausen, når de kommer hjem for at spise. Og turen hjem i pausen vil for mange være ensbetydende med en gå- eller løbetur på 30-40 minutter, tit i dårligt fodtøj. Under sådanne betingelser bliver pausen ikke en hvile. Men Sabroe mener tillige, at eftermiddagsundervisningen må lægges om, hvis heldagsskolen skal være et fremskridt. Mange børn er fremmede overfor boglige sysler og for trætte, når skolegangen begynder efter pausen. Skal de have noget ud af undervisningen, må den lægges an på en kombination af prak-

tisk og teoretisk arbejde. Sabroe foreslår, at skolen inddrager værkstedsfag, og at der indføres skolebespisning.

Både Zoffmann og Sabroe synes at mene, at skylden for udnyttelsen af børnene først og fremmest ligger hos forældrene. Men årsagen til problemet skulle nok have været søgt et helt andet sted; hvem var det, som udnyttede forældrene og derved tvang disse til at udnytte børnene? Overfor det problem hjalp det ikke at forlænge skoledagen, det gav blot en endnu længere ar-

bejdsdag for børnene. Byrådets »Vedtægter for børns og unge menneskers arbejde« var derfor også en tom gestus. Og for de 12-åriges vedkommende fastslog vedtægterne endda retten til at udnytte børn som går i skole, i 6 timer dagligt i erhvervslivet med fyraften kl. 8 om aftenen. Hvordan byrådet har forestillet sig, at børnene, når de ved halvnitiden er kommet hjem, har spist og vasket sig, skal kunne læse lektier i en lille overfyldt stue, hvor nogen måske skal til at ligge og sove, står hen i det uvisse.

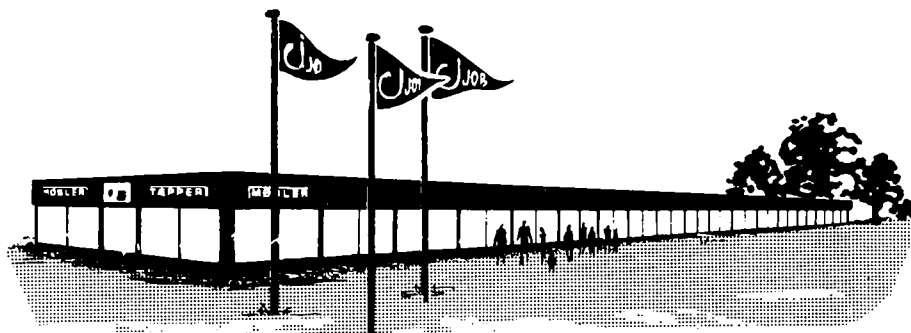
Hans fortæller:

Vi sku' jo ikke lære så meget dengang. Vi ha'de kun regning, dansk, bibelhistorie, fysik, geografi og skrivning. Vi var 9-10 drenge i klassen, der ha'de byplads, vi var ca. lige dumme allesammen. Der var 30 i klassen. Det var næsten ene arbejderbørn, men nogen af dem var bedrestillede. De ha'de ikke byplads. Der var sådan en 4-5 stykker, som var lidt finere, men dem kom vi ikke sammen med. De regnede ikke os.

Da jeg blev konfirmeret, var vi 6 bydrenge, vi blev næsten aldrig hørt. Nogen af dem var jo så trætte og søvnige, at inden man så sig om, så sov de. Men præsten sagde rent ud: »Sov I bare. I arbejder hver dag«.

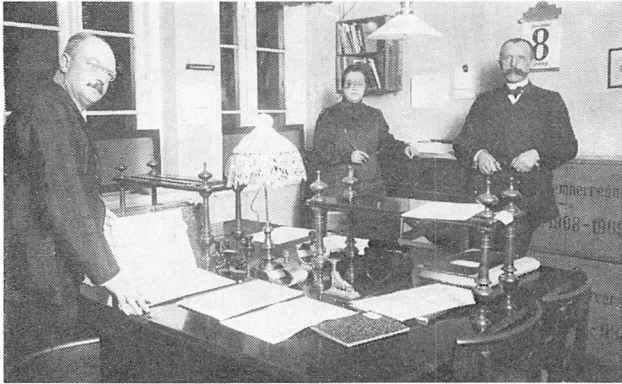

Igennem årene har Bolighuset JOBBO slået sit navn fast som stedet, hvor man finder kvalitetsmøbler til rimelige priser. De fleste forbinder nok navnet JOBBO med stedet, hvor man finder det største udvalg i afsyret eg - men også lædermøbler, dagligstuer, reolsystemer, senge og småmøbler er ting, vi har et kæmpeudvalg i. Kom ud og bliv overbevist!

ALBUEN 1-3-BRAMDRUPDAM- 6000 KOLDING
-TLF. 05-52 6250 HJ. AF EGTVEDVEJ OG VEJLEVEJ

Billedserie fra Kolding kærnerkontor i I. O. Brandorffs tid. Brandorff indvalgte i 1897 i Kolding byråd, hvor han sad i fire perioder. Da i 1901 stillingen som kærner blev ledig, var Brandorff, ved sin store interesse for byen og alt hvad der vedrørte denne, kvalificeret som ingen anden. I 19 år bestred han embedet.

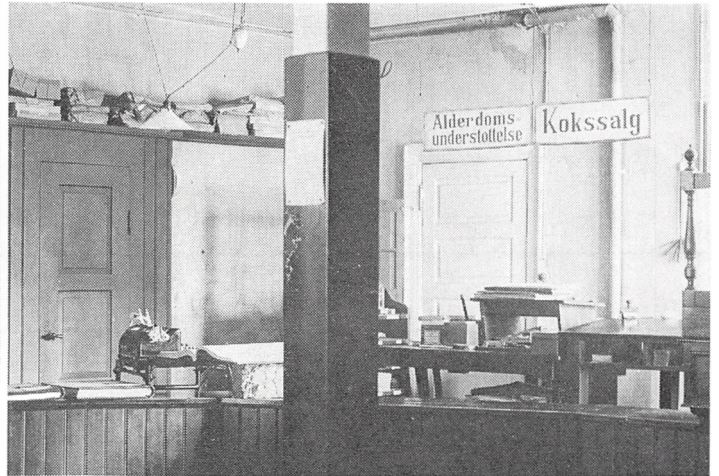
Kolding kærnerkontor på Rådhuset. Bogholderkontoret med I. O. Brandorff, bogholder frk. Eilersen og revisor, toldassistent Dahl.

Fra kærnerkontorets ekspeditionslokale. Bagest fra venstre: Lund, S. Borch, Arthur Petersen, kærner Brandorff. Desuden: frkn. Christiane Hansen, Eilersen og Larsen. Begge billeder optaget i december 1911.

Billedet er fra maj 1919, og viser antagelig personalet på en udflugt.

Kolding kærnerkontor i den gamle præstegård i Torvegade. I 1911 flyttedes kontoret til administrationsbygningen på dette sted og i 1924 til Rådhuset. Besøger man et moderne kærnerkontor i 1979, får man en tydelig fornemmelse af udviklingen i de forløbne 60 år.

Billedet viser Koldingensere i kø d. 22. Nov. 1916, hvor der solgtes »billige Kokes«.

Disse billeder viser at kærnerkontoret havde begrænsede (trange) forhold.

KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI A/S

L. Fuglsang & Sønner

Slotsgade 10 . Kolding . Telefon (05) 52 14 88

Bøger . Alle slags tryksager . Eget bogbinderi

SPECIALFORRETNING I MERE END 100 ÅR

- hos **matas** - materialisten
får De et godt råd oven i købet

MEDICINALVARER PARFUMERI
VITAMINER BARNEPLEJE
KEMIKALIER SYGEPLEJE
INSEKTBEKÆMPELSE ALT TIL ØL- OG
PLANTEBESKYTTELSE VINFREMSTILLING

CAND. PHARM.

B. Aagaards materialhandel

TORVEGADE 5

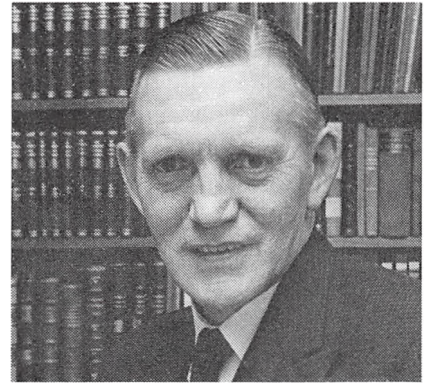
INDEHAVER: BENT ULDALL STEINFATH

TLF. 05-52 69 00

Før en drøm - nu en virkelighed!

»Det gjorde Gud«

af Sigfrid Beck

I 1904 overtog far, gdr. Hans Nissen Beck, gift med Beate Lindskov fra Højrupgaard ved Kolding Kirkeskov, gården »Kristinesminde«, Lykkegårdsvej, efter sin far, den mangeårige sognefoged i Seest, gdr. Poul Nissen Beck.

Den vækkelse, der ved vort århundredes begyndelse oplevedes mange steder nåede omkring 1910 også til Seest. Adskillige i den stedlige kreds af trofaste Indre Missions venner oplevede på en tydelig og samstemmende måde Herrens kald til et dybere åndeligt liv.

Den næsten samtidige uddybning af dette guddommelige kald, der skete gennem den Guds mand, Knud Thomsen, der, fra det dengang under Tyskland hørende Sønderjylland, bragte det forløsende budskab om en Helligåndens meddelelse af kraft til en hellig livsførelse, eller som Bibelen kalder det, en dåb med Helligånden, resulterede dog kun i, at et fåtal i åben beken-delse fulgte kaldet. Blandt disse var Hans og Beate Beck, der straks åbnede deres hjem for den frigørende forkyndelse. Da Knud Thomsen solgte sin gård og flyttede, blev gården »Kristinesminde« det mere faste mødested i de følgende år, hvor frie prædikanter holdt møder, helt frem til menighedens stiftelse i begyndelsen af 1924.

Kolding-slævnerne begyndte i 1929 på »Kristinesmindes« gårdsplads.

Da Apostolsk Kirke i Danmark, som en sammenslutning af landets frie, åndsdøbte menigheder, samme år tog sin begyndelse, sluttede Kolding menighed sig straks til denne kreds.

Det førte med sig, at Kolding menighed blev vært for Apostolsk Kirkes landsstævner fra 1929. De første stævner blev afholdt på selve gården »Kristinesminde«, første år med mødesal i laden og spisetelt på gårdspladsen. De to følgende år spiste man i laden (»Tronsalen«), og samlede til møderne i teltet. Da antallet af stævnedeltagere stadig voksede, måtte man allerede i 1932 rejse en hel teltby udenfor gården på markerne ved den nærliggende sø. Men et stort firemastet mødetelt viste sig hurtigt at være for lille og blev i 1934 afløst af et stort nyt 1000-mands telt. Og således fortsatte væksten og velsignelsen i ti-året frem til

landsstævnet 1939, der atter blev en milepæl i Apostolsk Kirkes historie i Danmark. En ny bygning med yderligere 300 sovepladser var blevet rejst og spiseteltet udvidet, så der nu kunne spise 600 samtidig. Stævnets motto »Bryd Jer nyt land« var yderst inspirerende og faktisk i sin begyndende opfyldelse med de forudgående missionsfremstød i Randstaterne og en stævnedeltagelse af de første 18 Estlændere til følge.

Men også på hjemmefronten fik mottoet sin betydning på en ganske speciel måde med oprettelsen af

Apostolsk Kirkes Bibelskole i Kolding

Den 3. november 1939 samledes det første hold på 27 elever. Ligesom gården »Kristinesminde« havde tjent ved Kolding menigheds begyndelse og senere ved de

første landsstævners afholdelse, således måtte den også tjene ved bibelskolens begyndelse, da murermesteren ikke var blevet færdig med skolelokalerne. Vi beslaglagde simpelthen hele gårdens stuehus i bedste forståelse med vort værtspar Hans Beck og hustru. Vi nåede dog at indvie de nye bibelskolelokaler den 12. december og at benytte dem de sidste dage af skoletiden.

Beate og Hans Beck »Kristinesminde«.

Men den rige udvikling fra tiåret 1929-39 fortsatte. Trods ændrede forhold i besættelsen af vort land, arbejdedes videre under Herrens mærkbare velsignelse. Landsstævnet i 1940 blev en stærk appel til villigt at gå ud med evangeliet til alle Danmarks byer. Denne appel, der igen blev fulgt op ved stævnet i 1941, hvor Herrens tale, midt i den mørke besættelsestid, yderligere opmuntrede os til at gå ud over landets grænser til Europas lande.

Guddommelig Inspiration

Da Kirkens landsråd ved sin samling i december 1941 drøftede årets meget velsignede landsstævne, og hvad der skulle gøres for at bøde på stævnets sprængte ramme som f. eks.: køkkenudvidelse, forbedrede sanitære forhold, en barak til stævnets mange børn osv., altsammen noget, der ville koste 20.000 kr. — en drøftelse, der blev efterfulgt af

Den smukke teltlejr ved »Genesareth Sø« i Seest.

betræktninger over, om det var rigtigt at investere så meget på lejet grund, betræktninger, der mandede ud i, at vi egentlig burde have vort eget permanente samlingssted eller hjem, hvor også bibelskolen kunne have til huse under lidt mere tidssvarende forhold, end i den daværende barakbygning — da lød igen Herrens inspirerende tale iblandt os og opmuntrede os til at skaffe plads til flere og til at berede et sted for ungdommen til at søge åndelig berigelse og kundskab. Vi forstod at vi skulle rejse en bygning til dette formål, som også skulle være centrum for arbejdet i vort land. Herrens ord blev modtaget med glæde. Man var enige om at stå sammen i tro om denne opgave, og der blev straks nedsat et udvalg til at tage sig af sagen. Ved dette udvalgs første møde den 7. december 1941 kom den første opmuntring, idet grunden bestående af landsstævnepladsen med tilliggende sø- og bakkeparti, et areal på cirka 33.000 m², blev skænket til formålet af H. Beck. En sådan opmuntring var også nødvendig, for endog med selve gaven, der ligesom udtrykte en begyndende virkeliggørelse, begyndte vi straks at forstå, hvor stor opgaven egentlig var. Vi forstod, at vi kun i tro på Guds hjælp kunne løse denne opgave. Derfor blev bygningen også kaldt »Troens Tempel«, som udtryk for, at den kun kunne rejses ved tro,

og vel også for at i denne bygning skulle troens ånd råde.

Bygningens størrelse og mål

Bygningen skulle danne rammen om vor skolevirksomhed, en bibelhøjskole, husholdningsskole, Kirkens hovedkontor m. m. og desuden tjene som landsstævnebasis. Den skulle rumme 75 dobbeltværelser, 3 lejligheder, 3 kontorer, 3 klasseværelser, auditorium, festsal til 500, spisesal, andagtslokale, 3 dagligstuer, bibliotek, forhandlingslokale, lærerværelse, gymnastiksal med omklædningsrum og bad, skolekøkken med demonstrationslokale, vaskeri, køkken, depotrum m. m. Det blev ialt 5000 etagekvadrater. Jo, her var brug for tro og trosopmuntringer, som vi også mærkede, at Herren bestandig gav os.

Indsamlingens begyndelse

I løbet af de første 2 år (1942-1943) nåede gavebeløbene op på næsten 100.000 kr. Nu besluttede man at rejse yderligere 400.000 kr. I løbet af 1945 og 1946 indgik der godt 200.000 kroner, så vi med de først indsamlede 100.000 kroner passerede de 300.000 kroner ved udgangen af 1946.

Troens sejr

Således gik indsamlingen videre, om end i noget langsommere tempo, måske grundet på en voksende modstand mod hele projektet. Nogle ville helt afskrive

det. Man mente, at opgaven var alt for stor. Tro og tvivl kæmpede længe en drabelig kamp. Men tilsidst vandt troen en afgørende sejr. Det skete ved et rådsmøde for kirkens ledende mænd. Det var et uforglemmeligt øjeblik, da rådsmedlemmerne med troens sejr i hjerterne rejste sig og fra deres mødelokale marcherede til mødeteltet med de mange ventende landsstævnedeltagere syn- gende:

∴ Når Gud er for os
hvem kan stå imod? ∴
Når Gud er med os
hvem kan stå imod?
Med os er han
som har al magt
i himmel og på jord.

og hele forsamlingen sang med, grebet af samme troens ånd. Det skete i året 1952.

En glædelig meddelelse

Ved begyndelsen af 1953 fik vi den glædelige meddelelse, at vi havde fået en foreløbig materialebevilling på 175.000 kr., og noget senere, at Finansministeriet havde bevilliget os et lån på

1.200.000 kr. til vor byggesag. Det virkede på ny tro, taknemmelighed og begejstring.

Økonomisk slutspurt

Med lånet på 1.200.000 kr., halvdelen af byggesummen, var så at sige den ene halvdel af bygningen klaret. Den anden halvdel på kr. 1.200.000 måtte vi klare ved Herrens hjælp. Vor første indsamling og visse påregnede gaver i form af materialer, udgjorde de første 700.000 kr. Tilbage var der 500.000 kr., som vi ville søge at rejse for dermed at få en bygning med et sundt ejendomsregnskab.

Det drejede sig om at rejse kr. 500.000 eller

500 beløb a kr.	500	= kr. 250.000
50 beløb a kr.	1.000	= kr. 50.000
25 beløb a kr.	2.000	= kr. 50.000
10 beløb a kr.	5.000	= kr. 50.000
5 beløb a kr.	10.000	= kr. 50.000
		Ialt kr. 450.000

hvortil så kom gaver til kr. 50.000 i andre størrelsesbeløb end de ovenfor angivne. Et sådant indsamlingsprogram syntes at hjælpe gave-giverne, i hvert fald kom pengene forholdsvis hurtigt ind.

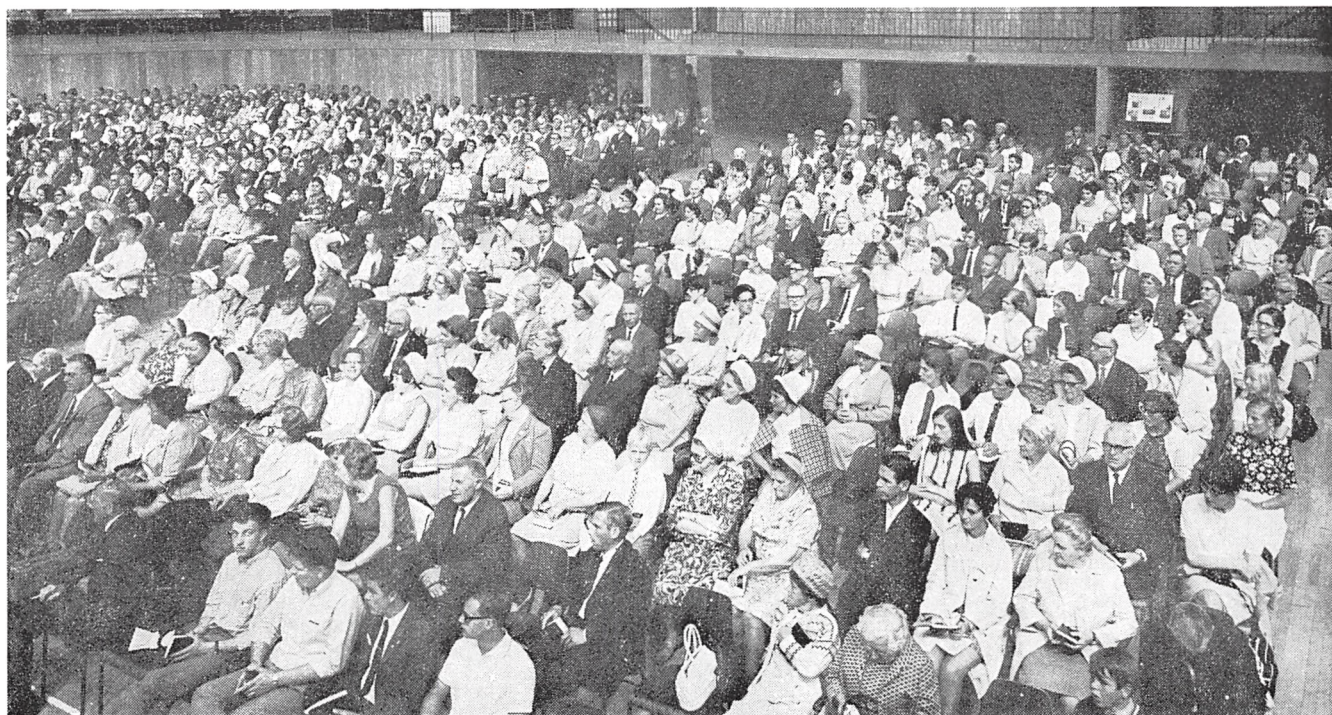
Byggeriet begynder

Den 12. oktober 1953 blev byggearbejdet påbegyndt. En afgravning af grunden, hvor elever ved deres 45 min. morgenarbejde og i visse fritimer lørdag eftermiddag havde fjernet ca. 2400 kubikmeter jord, var allerede tilendebragt.

De første spadestik til den nye skole. Alle er i aktivitet, også forstanderen og hans hustru.

Stort møde i Kongreshallen.

Og i sommeren 1955 var byggearbejdet så langt fremme, at vi kunne holde vort landsstævne i højskolens store festsal. Det var et festligt skue med glade stævnedeltagere fra alle egne af landet og fra Tyskland, Schweiz, Frankrig, England, Norge, ja helt fra USA.

De gamle rammer sprænges

Nogle måneder senere rykkede det nye højskolehold ind. Selvom højskolen stadigvæk ikke var helt færdig, måtte vi simpelthen flytte ind. Vi stod pludselig med et rekordhold på 70 elever og kunne umuligt være længere i den gamle skole. Næste år kom der 100 elever, næste år igen 120, så 100, og siden har tallet ligget omkring 80-100.

Da vi så denne smukke bygning, denne store bygning færdig — før en drøm, nu en virkelighed — så kunne vi kun sige med et af Bibelens ord: »Det gjorde Gud«. Bygningens tilblivelse er da også så nøje i pagt med det kristendomssyn, vi som bevægelse, som en Apostolsk Kirke, bærer frem. De første apostolske kristne havde en levende Kristus, eller som det også hedder i deres eget sprogbrug: »En Jesus, som begyndte både at gøre og at lære«, de havde ikke blot en ordets Herre og Mester, men en handlingens Herre og Mester, og det således at handling gik forud for belæring. »Min Fader arbejder indtil nu, også jeg arbejder«, sagde Jesus.

Det var denne i gerning virksomme Gud, denne handlende Gud, der også virkede alt dette. Det var Helligånden i hans mægtige formidlergerning, der virkeliggjorde dette. Derfor er vi ikke et øjeblik i tvivl om, hvem der skal have æren og prisen. At det er Gud, der har virket alt dette, bliver ganske klart i betragtning af det forholdsvis lille samfund, der har stået bag ved denne op-

gave. Målt med verdens alen må vi sige om os selv: Ikke mange vise, ikke mange fornemme — derfor bliver underet også så meget tydeligere.

Hvem kan beskrive den rigdom af liv, der udfoldede sig på hold efter hold af elever igennem årene, når ikke blot danske elever, men ret hurtigt også svejtsiske, tyske, franske, hollandske, engelske, italienske, spanske, afrikanske osv. elever strømmede til? Alene samværet har været så berigende, at kun oplevelsen heraf kan give den rette forståelse.

Nu tæller til stadighed hvert nyt hold elever fra 10-12 forskellige nationer, og da alle elever har kristent sigte, oplever vi ofte stunder, hvor vi føler, at vi må være repræsentanter for de sande »Forenede Nationer«.

Kongreshal bygges

Med den stadig øgede tilslutning til det internationale sommerstævne, som bevægelsen bag højskolen hvert år afholder her i Kolding med højskolen som basis, og med forøgelsen af skolens elevtal, navnlig efter den særskilte ungdomsskoles oprettelse og vækst, har pladsbehovet meldt sig mærkbart og den 7. juli 1967 indviedes i skolens umiddelbare nærhed, i nærværelse af repræ-

Højskolen ligger smukt ved søen.

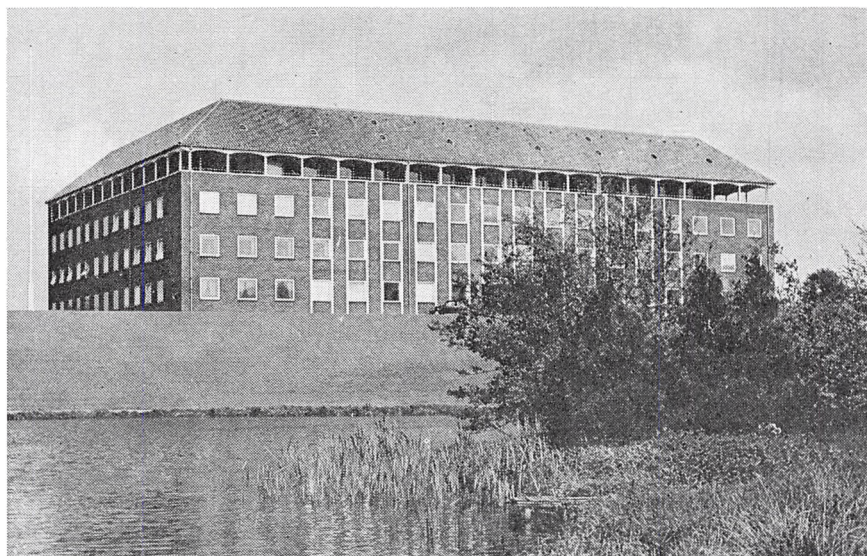
sentanter fra 20 nationer, en stor ny og smuk hal, Kongreshallen. Hallen, som borgmester P. Ravn i sin tale ved indvielsen betegnede som en af Danmarks smukkeste, er nærmest ellipseformet, 60 m lang og 36 m bred og med siddeplads til 2500 ved stævner og møder. Hallen kostede 1,3 mio. Den giver ungdommen rig mulighed til at boltre sig på dens store idrætsbane i internationale mål, men den har dog kun til dels afhjulpet skolens pladsbehov. Derfor er

En ny ungdomsskole

nu under forberedelse på det store areal øst for kongreshallen. Den er projekteret til 60 elever. Den er nu på 2400 etagemeter og byggesummen vil nok beløbe sig til nogle millioner. Ungdomsskolen har stor søgning. Den giver 40 ugers undervisning fra september til juni. Som endnu en ting, der hører med i billedet af hele den udvikling, der har fundet sted i kvarteret ved Lykkegårdsvej, skal nævnes:

En ny kirke

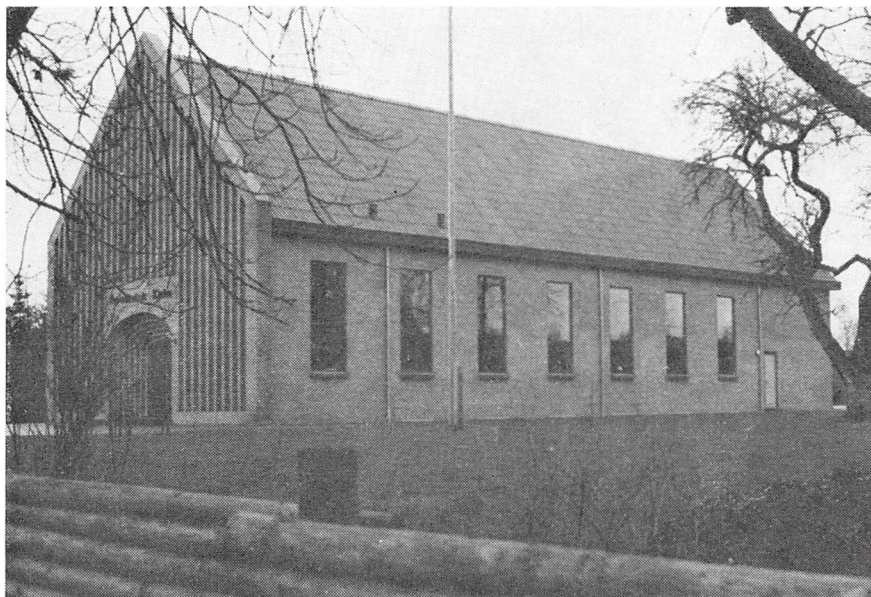
Den stedlige apostolske menighed i Kolding, der udover sin deltagelse i hele udviklingen omkring højskolen og landsstævner, har sin egen historie, har også oplevet Herrens velsignelse.

Efter i de første 50 år som etableret menighed at have haft til huse snart her snart der, og efter fra år til år at have været vidne til den stærke vækst og udvikling i det efterhånden mere og mere internationalt prægede Herrens virke i forbindelse med højskole og landsstævner – fik den stedlige menighed i 1975 sin egen kirkebygning.

For godt 100 år siden, i 1875 byggede farfar, sognefoged Poul Nissen Beck, gården »Kristinesminde«. I de 100 år frem til 1975 har der været holdt møder både i stuehus, avlsbygninger og have, et virke, der nu med opførelsen og indvielsen af kirkebygningen i gårdens have, så at sige har fået sin fortsættelse og befæstelse med et mere permanent og udstrakt virke, idet de mange elever fra 10-12 forskellige nationer, der år efter år samles på højskolen, her lejlighedsvis kan deltage i menighedens gudstjenester og møder.

Kirkebygningen er 30 m lang og 10 m bred. I kirkerummet er der også balkon, så kirken har plads til 400. Nedenunder er der ungdomslokaler og menigheds-sal. Det bebyggede areal andrager ca. 700 etagemeter. Kirken, der er opført uden tilskud fra

Kirkebygningen indviendes d. 14. Dec. 1975.

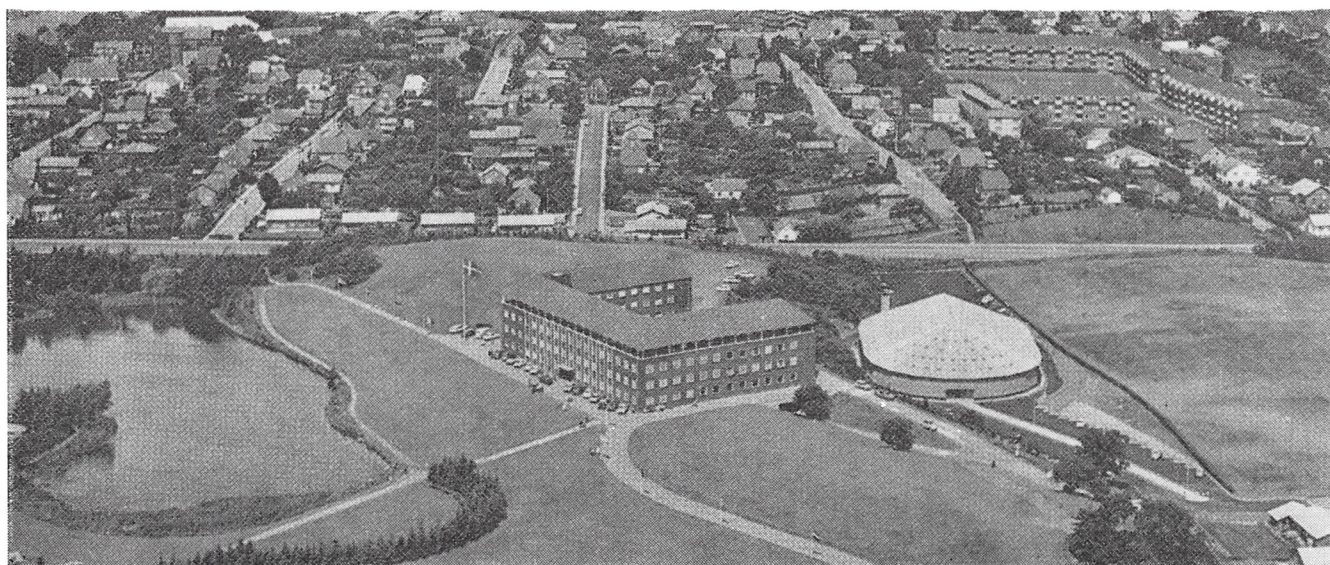
det offentlige, har kostet 1 million kr. og er gældfri.

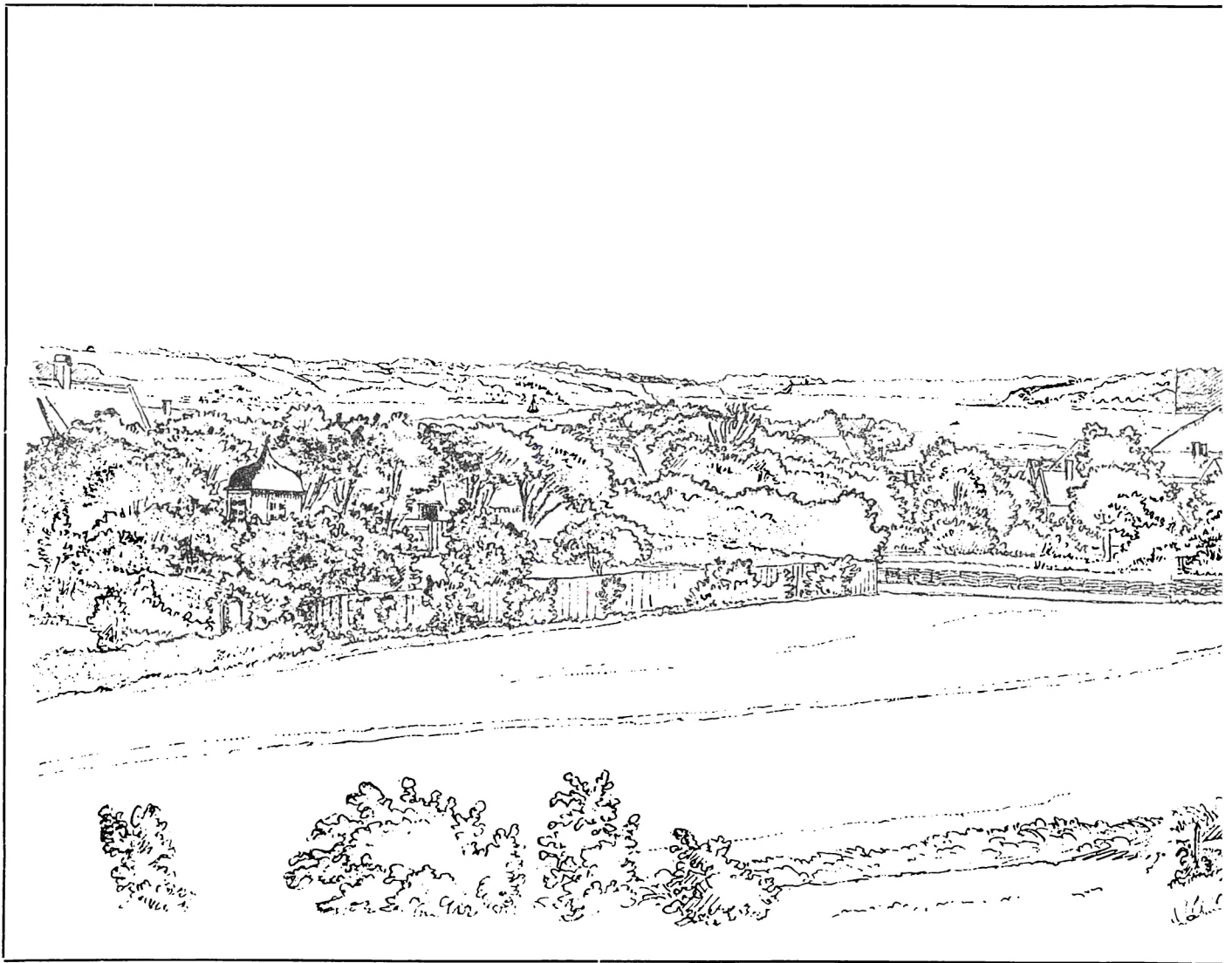
Som skolecenter og kirke har Apostolsk Kirke således øvet en vis indflydelse på Koldings kulturliv.

Den øvrige forandring i området ved Lykkegårdsvej med udstykning af Kristinesmindes jorder og bebyggelse med parcelhuse skyldes ikke direkte den ovenfor omtalte udvikling i forbindelse med Apostolsk Kirke. Men da ingen af børnene på Kristinesminde ønskede at drive landbrug, og da en forsøgt bortforpagtning ikke kunne klare skatter og afgifter besluttede

man, i stedet for at afhænde gården, selv at udstykke og bebygge hovedparcellen og de nærmest liggende jorder.

Efter fars død i 1947 overdrog mor, fru Beate Beck, gården til os børn. Vi dengang levende seks søskende, der alle tilhørte Apostolsk Kirke i hvis tjeneste de fleste af os eller vore ægtefæller var ansat, ville nødig sælge gårdens arealer til tilfældigt og langtrukket byggeri, men ønskede ved arealernes udnyttelse at kunne præge kvarteret omkring vor kirkes højskole gennem skabelsen af et roligt, harmonisk villakvarter.

Konsul Wissings Hauge i Kolding

Over disse linjer gengives kunstneren Jørgen Roeds tegning af den idylliske lille by, Kolding, Sct. Hansaften 1836.

Billedet viser Konsul Wissings Hauge, en have eller et anlæg vest for byen.

I midten af billedet ses en allé med haveporten i midten. Alleen blev som bebygget først kaldt Alleenberggade og fra 1873 Allégade. Det er den nuværende Konsul Grausgade.

Søjlerne i porten var af træ og statuerne af sten.

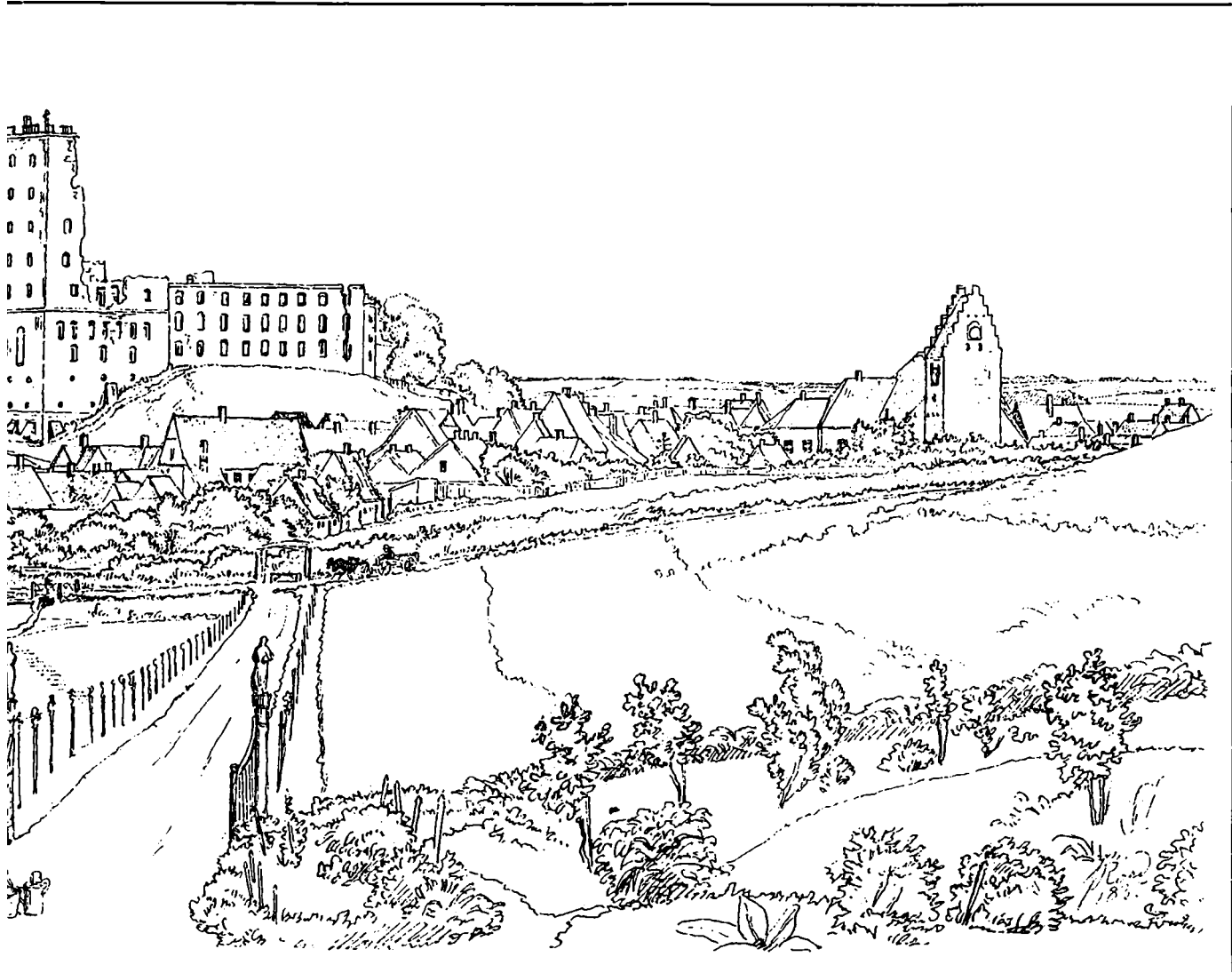
Tænker man sig gående ned ad alleen mod byen, deler vejen sig til begge sider.

Vognen, man ser, kører på Blæsbjerg, som endnu dengang ikke var bebygget.

Lige for alleen ses en indkørsel eller indgang. Den fører til konsul Wissings gård, der lå i Låsbygade, hvor senere Landmandshotellet lå.

Næsten parallelt med alleen i billedets venstre side ses et vandløb. Der kom fra bakken sydvest for gården Jørgenskovlykke et væld, der løb ind under en bro, der ses på billedet, derpå bugtede sig ind gennem billedet og løb under Låsbygade, hvor der dengang var en åben fjellebro.

Hovedpunkterne i det gamle billede, Slottet med de to kæmper på tårnet og kirken med sine smukke takkede gavle behøver ingen forklaring, men det kniber med at lokalisere en bygning med spidst tag yderst i billedets venstre side.

Ejeren af anlægget, konsul Martinus Wissing fik en tragisk død. En meget foruroligende forretningsmeddelelse fra Hamborg i 1854 gjorde, at han i vildelse lagde sig på en pose krudt i anlægget og antændte den. Stærkt forbrændt døde han få dage senere.

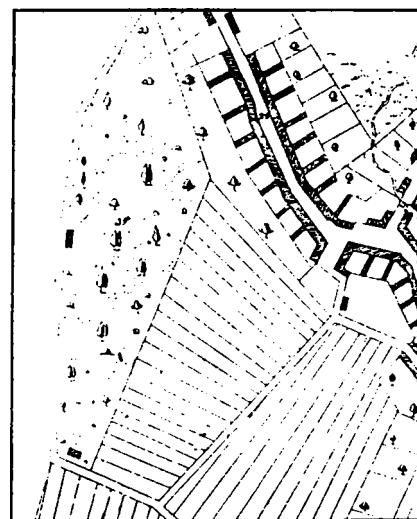
Ved auktionen over konsulens ejendomme kom købmand H. H. Grau til at stå som ejer af toften og anlægget.

I byen var man ked af, at det smukke anlæg, som Wissing gæstfrit havde givet borgerne lov at færdes i, muligvis nu skulle gå tabt.

Det var dog stadig Graus mening at bevare anlægget, og han tilbød det til byen for den pris,

han selv havde givet, men fik afslag. Da Grau ikke kunne skaffe dækning for renterne på anden måde, lagde han gader ud i toften og tog fat på at bygge. Under disse byggearbejder blev der ikke rørt ved anlægget, der efter Graus hustru blev kaldt Kathrinelund. I anlægget opførte Grau en villa, en stor ottekantet pavillon, der kostede ham 24000 rigsdaler. Undertiden var der dans i »Lunden«, og anlægget benyttedes til enkelte grundlovsfester, men det kunne aldrig forrente sig.

Originalen til billedet hænger på Koldinghusmuseet. Den blev købt på Bruun Rasmussens auktion i 1954. Den hørte til J. Rumps samling.

Wissings anlæg ses til venstre på kortet. Gaden til højre er Låsbygade. Kortet findes i J. J. Fyhns Koldingbog fra 1848 og er tegnet af L. C. Grandjean.

De folkelige bevægelser i Alminde sogn

af Therese Hæg Jacobsen

De første vigtige betingelser for de folkelige bevægelser opståen i Danmark var de store landbo-reformer og indførelsen af råd-givende stænderforsamlinger i 1831. Efterhånden som landbe-folkningens ydre kår blev bedre, voksede trangen til oplysning, og gennem bevægelserne lærte man at formulere sig.

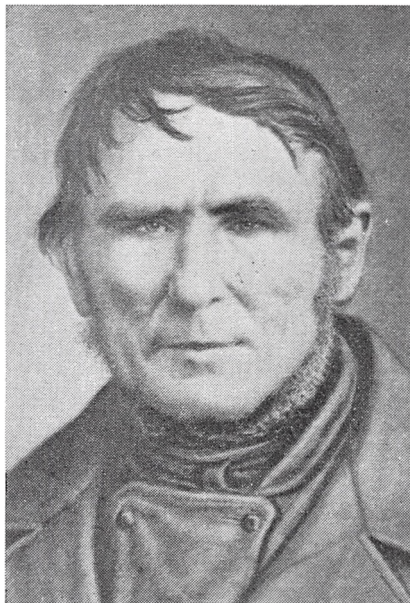
Det begyndte med de religiøse vækkelser, også kaldet forsamlingsbevægelsen, i 1820'erne og 1830'erne. Ofte lagde vækkel-serne grunden til andre bevæ-gelser og i 1840'erne begyndte bønder og husmænd at kræve økonomisk, social og kulturel li-gestilling med den øvrige befolk-ning, og bondebevægelsen udvik-lede sig efterhånden til et poli-tisk parti, først kaldet Bondeven-nernes Selskab, senere Venstre.

Grundtvigianismen var både en religiøs og samfundskritisk bevægelse, som forgrenede sig mere og mere. Fra 1860'erne og 1870'erne kan nævnes højskoler-ne, friskolerne, valgmenigheder-ne og skytteforeningerne. Fra 1880'erne kvindesagen, afholds-sagen, fredssagen og andelsbevæ-gelsen. Mange af disse forenin-ger holdt til i forsamlingshusene, som var rammen om det folke-lige liv i sognene.

De folkelige bevægelser gav praktisk udslag i form af brugs-foreninger, andelsmejerier og sparekasser, religiøst i form af missionshuse og valgmenigheder og kulturelt og socialt i form af højskoler, forsamlingshuse og biblioteker. Andelsmejerierne

og sparekasserne støttede mange steder bibliotekerne økonomisk, og ofte gik de samme personer igen i bestyrelserne.

De folkelige bevægelser har haft et godt tag i Alminde. Dette skyldes nok først og fremmest Peter Larsen Skræppenborgs vir-ke. Peter Larsen købte i 1841 Donsgård i Alminde, hvor han boede til sin død, og hvorfra han påvirkede hele Kolding-egnens politiske og især religiøse liv.

Peter Larsen Skræppenborg. Bonde og lægprædikant. 1802–1873.

C. F. Kragerop som var sogne-præst i Alminde 1837-49, var i begyndelsen fremmed over for forsamlingerne, men stod på god fod med Peter Larsen, som der-for »frit [kunne] udøve sin virk-somhed, der i 40'erne gjorde Dons til brændpunktet for væk-kelsen i store dele af Jylland og Fyn.«

Peter Larsen var oprindelig herrnhutisk vakt, men nærmede

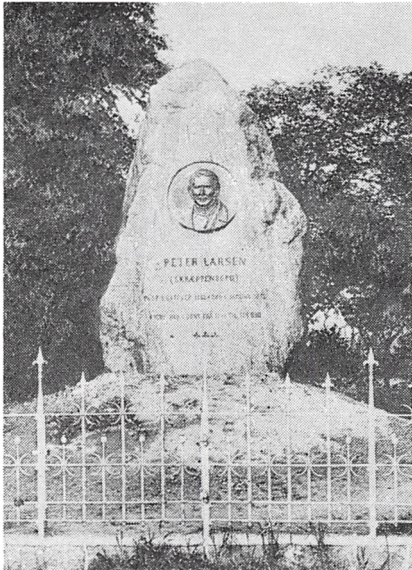
sig mere og mere det grundtvig-ske. Han havde forbindelse med mange grundtvigske præster, især Frederik Hammerich og Frederik Helveg i Øster Starup.

Politisk var han venstremand. Han holdt de gamle bondeskik-ke i hævd og lagde stor vægt på at gå klædt som bonde, selv om han blev en velhavende mand, da han drev gården i Dons.

Peter Larsen holdt forsamlin-ger på sin gård juledag, påske-dag og pinsedag. Desuden holdt han hvert år et stort høstgilde, der formede sig som en forsam-ling med præg af grundtvigsk folkevækkelse. Folk kom lang-vejs fra, der kunne være flere hundrede, som alle blev bevær-tede. Der var sang og taler af Pe-ter Larsen og andre, heriblandt mange højskolefolk, f. eks. Lud-vig Schrøder, og elever fra Askov Højskole, som kom van-drende til fods. I 1864 blev det gamle stuehus revet ned, og der blev bygget en stor sal til for-samlingerne. I 1902 blev der i 100-året for Peter Larsens fødsel rejst en mindesten for ham i Donsgårds have. Donsgård var i Peter Larsens tid en slags forlø-ber for et forsamlingshus.

Alminde Forsamlingshus blev opført i 1878 og Dons Forsam-lingshus i 1882. Ved indvielsen af Alminde Forsamlingshus talte Ludvig Schrøder.

Sognepræst Alfred Hey (1847-1927), arrangerede oplæsnings-og foredragsaftener i forsam-lingshuset, og måske var det også ham, der fik biblioteket place-ret dér.

Mindestenen i Donsgårds have. Rejst 1902 i hundredåret for Peter Larsens fødsel.

Huset hed oprindelig Alminde Øvelseshus, fordi det blev brugt til øvelseshus for skytteforeningen. Skytteforeningen konkurrerede med skytteforeningen i Viuf, og i 1878 skilte Dons sig ud som en særlig kreds.

Omkring 1890 oprettedes Almind og Omegns Brugsforening. Den gik imidlertid dårligt, og man begyndte at arbejde på at oprette en ny brugsforening. I flere år kunne man ikke blive enige om dette, og først i 1905 åbnedes Ny Brugsforening. Striden var bitter og personlig, og Severin Jørgensen prøvede forgæves at mægle. Årsagen til denne strid kender jeg ikke, men den kunne være religiøs eller politisk.

Sangforeningen deltog i sangstævner rundt om i landet og var en af de bærende kræfter ved en tre-dages fest, som i 1913 afholdtes i Alminde for medlemmer af sønderjyske ungdomsforeninger.

Der har i Alminde været to biblioteker, Sognebibliotek for Alminde Sogn, som fungerede 1847-49, og Alminde Sognebogsamling, som startede i 1870 og fungerede til o. 1895, hvorfra den sidste kilde stammer, og som byggede på Sognebibliotek for Alminde Sogn.

Sognebibliotek for Alminde Sogn er det officielle navn, ellers benævnedes det Alminde Sognebibliotek. Ifølge en ansøgning til Landhusholdningsselskabet i 1871 blev biblioteket oprettet på opfordring af Trykkefrihedsselskabet. En startkapital på 25 rbd. blev tilvejebragt ved en indsamling i sognet. Dette var ikke nok, hvorfor man den 27/6 1847 søgte om en boggave fra Landhusholdningsselskabet, som man også fik. Med ansøgningen fulgte bibliotekets love, en bogfortegnelse samt en anbefaling fra C. F. Kragerop.

Parti fra Alminde med kirken i baggrunden.

Formålet med biblioteket var:

»at forskaffe de Bidragydende nyttig, underholdende og opbyggelig Læsning, og skulle Bøgerne derfor være af agronomisk, historisk og kristeligt Indhold.«

Biblioteket lededes af en bestyrelse på tre medlemmer, nemlig en bibliotekar, en kasserer og et medlem af sogneforstanderskabet. Blev man valgt til bestyrelsesmedlem, kunne man ikke afslå valget, medmindre man tidligere havde siddet i bestyrelsen. Man var da fri, så længe som man før var medlem. Bestyrelsen, som samledes når bibliotekaren fandt det nødvendigt, valgte bøgerne, dog under hensyntagen til medlemmernes ønsker.

Bibliotekarens opgave var at anskaffe og indbinde bøgerne, at føre protokol over udlån og til-

bagelevering af bøgerne og at aflægge regnskab over tilvæksten på generalforsamlingen. Bibliotekaren var ikke lønnet, men betalte til gengæld ikke kontingent. Det gjorde de to andre bestyrelsesmedlemmer.

Kassererens opgave var at indkræve kontingent fra medlemmerne og at aflægge regnskab på generalforsamlingen.

Medlemmet af sogneforstanderskabet skulle sørge for, at biblioteket forblev sognets ejendom og ellers være de øvrige bestyrere behjælpelig.

I 1847 havde bestyrelsen følgende medlemmer:

lærer N. C. Bramming, bibliotekar,
gårdejer Niels Jensen,
gårdejer J. C. Diederich.

Hvem af de to sidstnævnte der var kasserer, og hvem der var medlem af sogneforstanderskabet, vides ikke.

Som nævnt ejedes bogsamlingen af sognet, og den var opstillet i Alminde Skole.

Hvert medlem kunne låne to bøger ad gangen i 2-4 uger, alt efter bøgernes indhold og størrelse; dog kunne bibliotekaren forlænge lånetiden, medmindre de pågældende bøger ønskedes af en anden låner. Låneren var ansvarlig for de lånte bøger og skulle erstatte eventuelle skader. Fremlån var forbudt. Alle betalende medlemmer havde ret til

lån af bibliotekets bøger samt stemmeret på generalforsamlingen.

Kontingentet var årligt 2 rbd. sølv for gårdejere og 1 rbd. sølv for husmænd. Beløbet skulle betales inden den 1/12. Gjorde man ikke det, blev man betragtet som udmeldt af biblioteket. Gårdejerne, som jo betalte mest, måtte vælge først blandt de nyanskaffede bøger.

Bogbestanden bestod af 41 skrifter, hvoraf de 20 tidligere havde tilhørt et skolebibliotek. Desuden subskriberede man på skrifter udgivet af Foreningen til Kristelige Opbyggelsesskrifters Udbredelse i Folket. Man fulgte i bogvalget pastor Marckmanns fortegnelse over almueskrifter.

De få bøger blev flittigt benyttede, og læselysten var stor. C. F. Kragerop skrev, at sognet var lille og fattigt, men at der var en ikke ringe interesse for »aandelige Ting«.

Biblioteket blev brat stoppet af treårskrigen. I en ansøgning fra 1871 berettes det, at bogsamlingen i april 1849 blev ødelagt af tyskerne, som »dels røvede, dels sønderrev Bøgerne«.

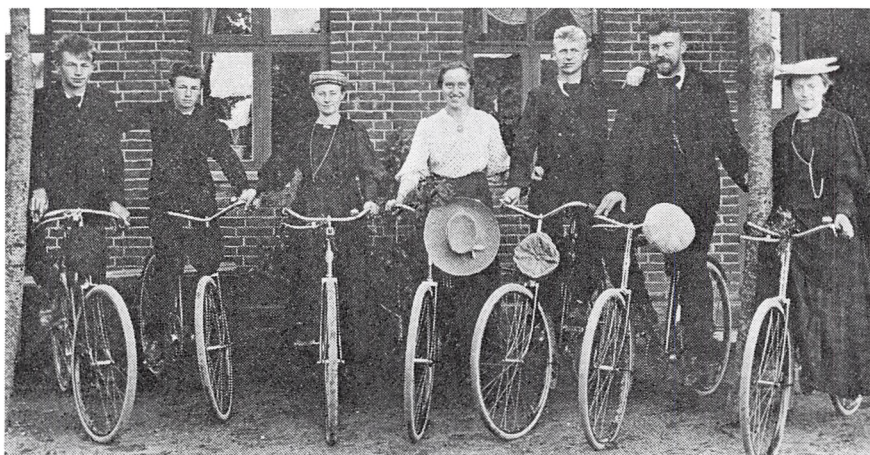
På et sognemøde, der blev afholdt den 7/10 1870 på initiativ af nogle unge karle, besluttede man at genoprette biblioteket. Man gennemså og reviderede de gamle love. De fleste paragraffer er de samme som i 1847, dog er der sket nogle ændringer.

Bestyrelsen bestod nu af fem medlemmer, hvoraf der skulle være mindst én fra hver af sognets tre byer, Alminde, Dons og Mosevrå (senere Møsvrå). Bestyrelsen valgtes for to år og fordelte selv opgaverne imellem sig. Hvert år afgik skiftevis to og tre medlemmer.

Ludvig Wagner, som var præst i Alminde 1864-77, søgte og fik en bog gave fra Landhusholdningsselskabet i 1871.

Folkedansere i Dons ca. 1905. Leder: Marinus Uth.

Fra højre: Rasmine Sørensen, Marinus Uth, Søren Clausen, Marie Schmidt, Karen Sørensen, Alfred Sørensen, Peter Sørensen, Dons.

Poul Madsen med sine gymnastikpiger ved Skræppenborgstenen ca. 1910.

Lånetiden var sat ned til 1-2 uger, og kontingentet var lavet om, således at gårdejere med over 8 tønner hartkorn betalte 5 mk., gårdejere med mellem 8 og 4 tønner hartkorn betalte 4 mk., gårdejere med mellem 4 og 1 tønne hartkorn betalte 3 mk.,

husmænd og tjenestefolk betalte 1 mk. og indsidderne betalte 1 sk. Pengene skulle indbetales den 1/11.

Denne graduering vakte en del debat. Der var stemning hos de unge for at afskaffe denne »underlige« skala, men adskil-

Fodboldspillere fra Alminde før 1900.

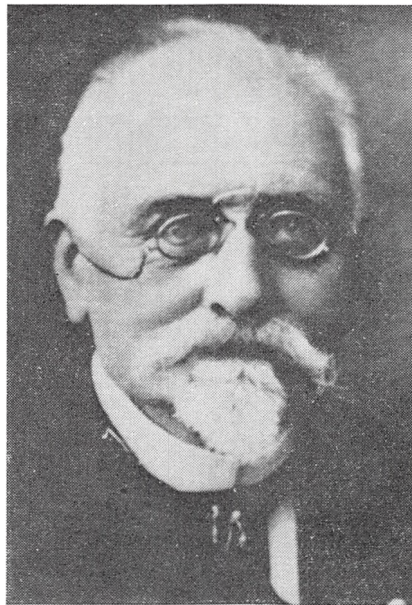
lige medlemmer gjorde det til en betingelse for deres indtræden, at den blev bibeholdt.

I 1870 var der stor interesse for bogsamlingen, som blev meget brugt. Et bevis på denne interesse var, at beboerne i Alminde By og Mosevrå vedtog at skænke forpagtningsafgiften for jagtretten på deres jord til biblioteket. Beløbet var ikke stort, 6 rd. og 4 mk., men herom skrev Ludvig Wagner:

»hvo som véd, hvilken Vanskelighed og Umage det koster at faa Beboerne til at udrede en ringe Skærv til aandelige Formaals Fremme vil vide tilbørligt at vurdere dette Tidens Tegn«.

Den 7/2 1872 takkede Wagner for bøgerne og fortalte lidt om biblioteket. Medlemstallet var dalet noget, måske havde biblioteket ikke længere nyhedens interesse.

Man havde samlet ind til biblioteket, men der var ikke indkommet ret meget, da man havde valgt et uheldigt tidspunkt. Kort forinden samlede man nemlig ind til de fattige, og denne indsamling indbragte mere end i noget andet sogn på egnen. Dette var jo »saare glædeligt«, skrev Wagner, men for »at Sognebogsamlingen ikke vil komme til at stå i Skygge for andre almennyttige eller velgørende Øjemed«, ændrede man lovene, således at generalforsamlingen for fremtiden afholdtes i september. På denne måde undgik man, at beboerne på samme tid skulle betale til flere velgørende formål.

Alfred Hey. Sognepræst i Alminde 1877–1927.

I 1885 betalte 15 gårdejere årligt 2 kr. i kontingent, 18 husmænd og tjenestefolk betalte 1 kr. og 20 indsiddere betalte 0,50 kr.

Sognepræst Alfred Hey søgte om støtte fra staten 1889-95 og bestyrelsen havde fra 1889-93 følgende medlemmer:

Sognepræst Alfred Hey, Alminde By. Lærer S. Thomsen, Dons, og gårdejer S. Skouenborg, Mosevrå.

I 1895 lærer P. Larsen og gård-ejer Jens Petersen.

I 1889 blev udlånet forestået af lærer Thomsen og gårdejer A. Jessen, der var ulønnet bibliotekar, i 1893 af lærer Thomsen og frk. T. Hey og i 1895 af lærer Larsen, der var ulønnet bibliotekar.

1889-93 var bogsamlingen placeret i Alminde Forsamlingshus og i 1895 igen i Alminde Skole.

I 1895 var medlemstallet 52, bogbestanden 570 bd. og der var 800 udlån.

Da man ikke havde penge til ret mange nye bøger, tabte medlemmerne læselysten og faldt fra. Biblioteket fik ingen støtte ud over i 1891 og ophørte formentlig o. 1895.

Der har i Alminde By været skytteforening (1868), sygekasse (1871), Alminde Forsamlingshus (1878), sangforening (1882), Alminde og Omegns Brugsforening (1890) og Alminde ny Brugsforening (1905). I Dons var der en afdeling af skytteforeningen (1878) og forsamlingshus (1882).

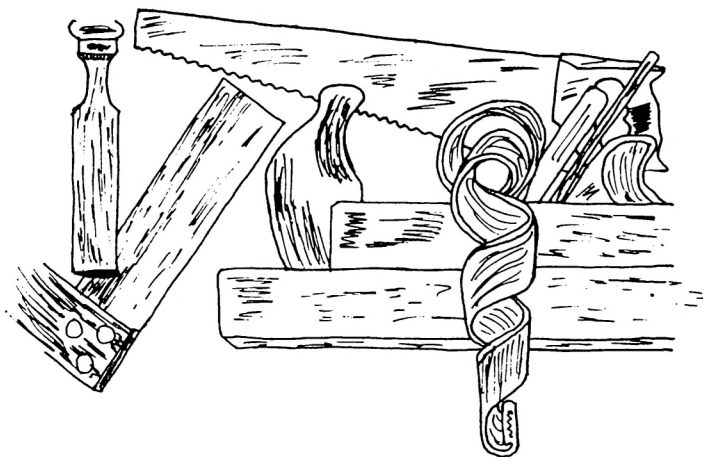

MALERNES ANDELS SELSKAB

Riberdyb 1 - Kolding
Telefon 52 21 36

DANSK HÅNDVÆRK

når det
er bedst...

SNEDKER- OG
INVENTARARBEJDE

NYBYGNINGER

REPARATIONER OG
OMBYGNING UDFØRES

als **Johs. Christensen**

Inventar- og bygningsnedkeri

Skamlingsvej 2 . Kolding . Tlf. 52 36 22

Kolding Handelsstandsforening

af Gunnar A. Engberg

Denne artikel fortæller om Handelsstandsforeningens udadrettede virksomhed, dens forhandlinger med offentlige myndigheder og med andre organisationer, dens interessekampe med både sejre og nederlag, alt det som foregik for åbent tæppe.

Derimod fortæller den ikke meget om foreningens indadrettede virksomhed, om bestyrelsens forhold til medlemmerne eller om medlemmernes indbyrdes forhold, for det var foreningens »privatliv«. Det holdt man for sig selv.

Købmand H. W. Meyer. Direktør for Discontokassen 1856-73.

Handelsforeningens oprettelse

Kolding Handelsforening stiftedes 1871. I 1944 ændredes navnet til Kolding Handelsstandsforening. Det var købmand og bankdirektør Hartvig Wulff Meyer (1812-1887), der stod i spidsen for dem, der tog initiati-

vet til at oprette foreningen. De fandt, at Manufacturforeningen, som de hidtil havde været medlemmer af, var for lidt foretagssom, og da der i 1871 åbnedes en skole for teoretisk uddannelse af unge handelsmænd, ønskede de at støtte den. Det var anledningen til, at Handelsforeningen stiftedes.

Handelsskolen

Handelsskolen begyndte småt. Eleverne gik i skole tre aftener om ugen, to timer hver gang og kun om vinteren, tre vintre i alt. Det kostede principalerne 20-30 kr. i skolepenge for en vinter. Staten betalte et bidrag, og hvis der så var underskud ved vintrens slutning, betalte Handelsforeningen det. Det var Handelsforeningen, der traf alle beslutninger om skolen. Det var den, der bestemte undervisningsstoffet, ansatte lærere osv. — Han-

Konsul Rasmus Kaalund.

delsforeningen havde i 1908 153 medlemmer.

Skolesagen blev en af Handelsforeningens vigtigste opgaver, og et af dens medlemmer, konsul Rasmus Kaalund (1838-1913), udførte i årene 1901-1913 et betydeligt organisatorisk arbejde for handelsskolerne i provinsen, til dels i samarbejde med statens undervisningsinspektør. Kolding var en foregangsby på handelsskoleområdet.

Konsul Chr. Eff.

Siden voksede statens indflydelse på skolearbejdet ad lovgivningens vej (1920 og senere), men Handelsforeningen og dens overorganisation, Den danske Handelsstands Fællesrepræsentation, tog dog stadig del i ledelsen af skolerne. På initiativ af konsul Chr. Eff (1868-1953), som var formand for Handelsforeningen 1920-1937, og i samvirke med købmand Holger Kelstrup

(1878–1968), som var formand for Handelsforeningens skoleudvalg gennem 30 år, fik handelsskolen således egen bygning på Haderslevvej i 1927.

Konsul Johannes Grønborg (f. 1896) var formand for Kolding Handelsstandsforening 1951–1964 og meget interesseret i unge handelsfolks uddannelse. Han blev formand for Provinshandelskammerets skoleudvalg 1949–1954, og i Kolding fik han gennemført rejsningen af en ny handelsskolebygning på Tvedvej i 1964.

Samme år kom der imidlertid en lov om, at udgifterne til statskontrolleret prøve ville blive dækket fuldt ud af staten, hvis handelsskolen var selvejende, og den ny formand for Handelsstandsforeningen 1964–1968, konsul J. Borum (f. 1917), måtte derfor foreslå, at handelsskolen blev selvejende. Det ville ellers have betydet en årlig merudgift på 100–150 tusinde kroner, hvoraf staten ganske vist refunderede 85 %. Skolen blev derfor selvejende, men Handelsstandsforeningen opretholdt sit skoleudvalg som et kontaktorgan til skolen.

Oplandet

Handelsforeningens argeste fjende var i mange år brugsforeningerne. En gammel bestemmelse sagde, at i et såkaldt »læbælte« på en mils bredde uden om hver købstad måtte der ikke drives købmandshandel. Men brugsforeninger måtte der nok findes, for de drev ikke handel. De uddelte blot varer til foreningens medlemmer. Denne bestemmelse opnåede Handelsforeningen at få hævet for Koldings vedkommende i 1906, seks år før den almindeligt afskaffedes ved lov. Derefter kunne der åbnes købmandsbutikker i »læbæltet«.

Kunderne i oplandet interesserede i det hele taget Handels-

Kolding Manufakturhandlerforenings udflugt til Fænø den 1. Aug. 1912 (Strib). I første række ses bl. a. Fru Schultz, Varehuset, fru uldhandler Lars Knudsen, fru A. Jacobsen, fru Peter Munk. Længere tilbage Lars Knudsen, A. Jacobsen, Schultz, Holger Kelstrup, Max Hansen (Crome & Goldschmidt), Axel Hansen (Special), Hr. og fru Chr. Mikkelsen.

foreningen meget. Til Kolding førte i begyndelsen af århundredet to baner, Fredericia-Esbjerg og Egtvedbanen. Men der ud over var man indtil 1910 henvist til de otte dagvogne, som kom ind fra oplandet hver tirsdag og fredag og kørte tilbage igen klokken halv fem samme eftermiddag. Tre vogne kørte dog deres rute et par gange mere om ugen. Handelsforeningen støttede derfor planerne om lokalbaner, Sydbanerne i 1911 og Troldehedebanen, der åbnede i 1917.

Siden kom bilerne frem, og Handelsforeningen var i 1930 ganske enig med byrådet om at nedlægge Egtvedbanen. Det var nødvendigt at gøre noget for at skaffe en bedre forbindelse fra Egtved til Kolding, for Egtvedboerne havde fået rutebilforbindelse til Vejle i 1928, og rutebi-

len fra Kolding gik kun til Bølling, men blev banen nedlagt, kunne bilruten forlænges helt til Egtved. Desuden gav Egtvedbanen underskud. Samme år (1930) kom der bilruter fra Kolding dels til Brakker, dels til Ødsted, og på den måde søgte man at inddrage egnen mod nord i Koldings handelsområde.

Lignende træk opstod, da Kolding Sydbaner blev nedlagt i 1948. Striden gjaldt bl. a. om bilruten fra Kolding til Hejlsminde skulle føres videre til Haderslev eller ej. Foreningens formand 1947–1951, direktør Hugo Hardorf (1902–1953), holdt på, at ruten burde ende i Hejlsminde, og at den burde drives af en privatmand, for han tog altid mere hensyn til erhvervsdrivendes interesser. DSB, som ønskede at overtage koncessionen, ville der-

imod føre ruten igennem til Haderslev. Hardorf var (konservativt) medlem af Kolding byråd, som havde afgørelsen, og han havde således alle muligheder for at fremføre sin sag. Resultatet blev, at DSB fik ruten, men den skulle ende i Hejlsminde. Handelsforeningen havde således opnået det, der var det vigtigste i denne sag, set fra Handelsforeningens synspunkt, at Haderslev var lukket ude.

Byplanlægning

Efterhånden som Kolding voksede i folketal, bredte bebyggelsen sig stadig længere ud, og mange virksomheder forlod deres oprindelige plads i byens centrum og fulgte med ud. Derpå er Hans Hansens sølvsmedje et typisk eksempel. I 1910 indrettedes der både sølvsmedeværk-

sted, butik og privatbolig i Østergade. Fem år efter, i 1915, flyttede både familien og værkstedet ud i Mazantigade, på hver sin side af gaden. I Østergade var der derefter kun butik. Ved flytninger af denne slags blev butiksstrøget ganske dominerende i bybilledet i Koldings centrale gader, og det var naturligvis en stor fordel både for Kolding som handelsby og for byens handlende. Da Kolding stadig voksede og forandrede sig, måtte det blive en central opgave for Handelsforeningen så vidt som overhovedet muligt at sørge for, at handelskvarteret i byens midte bevaredes og styrkedes.

Efter gennemførelsen af retsplejereformen i 1919 skulle der bygges et domhus i Kolding, og planen var at bygge det på åben mark ude syd for byen. Det

protesterede Handelsforeningen imod, idet den gjorde gældende, at mange mennesker ville få ærinde i den bygning hver dag. De ville derved blive draget bort fra forretningskvarteret, og det kunne hverken de handlende eller byen være tjent med. Andre argumenter må imidlertid have vejet tungere, for den påtænkte

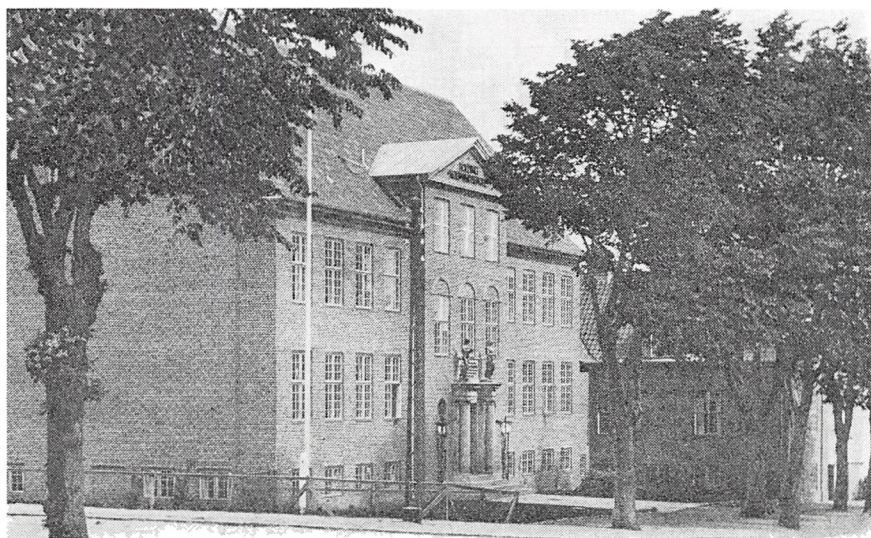
Mindepladen over indgangen til Handelsskolen.

placering af domhuset blev ikke opgivet (1920).

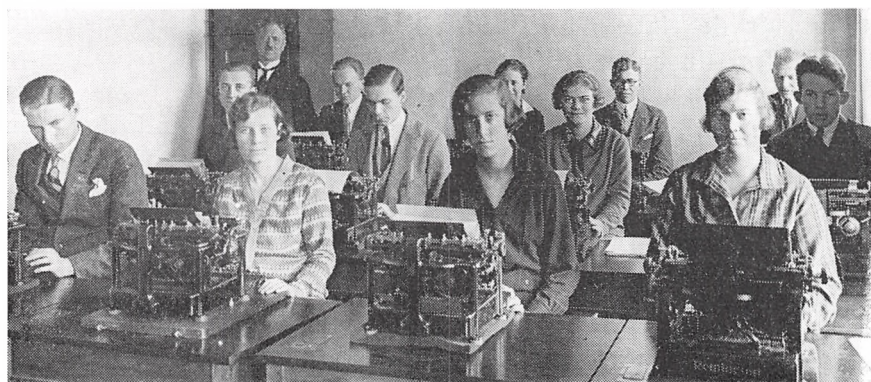
Nye byplaner kaldte siden flere gange Handelsstandsforeningen frem til værn om de erhvervsdrivendes livsvigtige interesser.

Lige inden anden verdenskrig blev Bredgade brudt igennem parallelt med Søndergade, og kvarteret der omkring skulle saneres, men krigen medførte, at planernes virkeliggørelse blev udskudt. I 1961 udtalte Handelsstandsforeningens formand, konsul Grønberg, at Kolding havde et godt opland og en dygtig og driftig handelsstand, men hvis denne handelsstand fortsat skulle virke under de usikre forhold, som for tiden blev budt de næringsdrivende på grund af byrådets gade- og vejudvalgs skiftende planer, måtte man forudse, at Kolding blev distanceret i konkurrencen med sine nabobyer.

For at få fast bund under fødderne lod bystyret Institut for

Handelsskolen på Haderslevvej.

Forstander Axel Bentzen med et hold elever på Handelsskolen.

Centerplanlægning undersøge, hvilke udviklingsmuligheder Koldings bymidte havde. Handelsstandsforeningen greb til den udvej at holde diskussionen i gang. I 1969 indbød Handelsstandsforeningens formand, Poul Erik Petersen, således til et seminar for at drøfte Koldings udviklingsmuligheder. I 1970 nåede instituttet frem til den konklusion, at detailhandelen ikke kunne holdes samlet i ét centrum. Dertil ville væksten blive for stærk. Der måtte til aflastning oprettes et andet, mindre handelscentrum uden for bykernen. Byrådet gik ind på tanken og bestemte, det skulle ligge ved Vejlevej syd for Bramdrupdam.

I 1977 bragte byrådet orden i disse spredte planer for byens udvikling ved i en såkaldt perspektivplan at fastslå, i hvilken rækkefølge opgaverne skulle løses. 1) Nærhedscenterne i byens udkant og i småbyerne inden for kommunens grænser skulle udvikles. 2) Ved Bredgade skulle der udbygges et handelskvarter. 3) Aflastningscentret syd for Bramdrupdam skulle skabes.

I slutningen af 1976 fremlagde Dansk Supermarked A/S imidlertid en plan om at bygge et lavprisvarehus i trekantområdet. Koldings erhvervsråd hilste lavprisvarehuset velkommen. Byrådets flertal med den vordende borgmester Bent Rasmussen i spidsen mente, det passende kunne ligge i aflastningscentret ved Vejlevej, og dette rykkede derved frem i første række. Det var blot to måneder efter, at perspektivplanen var vedtaget.

På Handelsstandsforeningens generalforsamling den 15. marts 1977 betegnede Poul Erik Petersen det som et chock. Der havde ellers fra alle sider været vilje til at bevare den indre by som et levende handelscentrum, men et lavprisvarehus regnede med en omsætning svarende til mellem

25 og 50 % af byens samlede detailomsætning. Formanden skønnede, at ca. halvdelen deraf ville gå fra de eksisterende butikker i Kolding, resten fra et større område. Flere butikker ville forsvinde. Mest smerteligt forekom det, at de mest udsatte nok ville være de lokalcentre, som miljømæssigt var så betydningsfulde.

Således gav Handelsstandsforeningen sit bidrag til, at planen om et lavprisvarehus i Kolding faldt. Det skete, da planen i amtsrådet blev sammenholdt med regionsplanen.

Nu måtte der gøres noget for Koldings centrum, sagde borgmester Bent Rasmussen, og den udgang på planen om et lavprisvarehus kunne Handelsstandsforeningen udmærket være tilfreds med.

Økonomisk krise og krig

Efter en række forholdsvis gode år i 1920'erne fulgte omkring 1930 en økonomisk krise. Priserne faldt, og det gammelkendte fænomen brød igen frem med skarp indbyrdes konkurrence mellem de handlende. Manufakturhandlerne holdt »reklamesalg« og indførte »billige dage«, så Handelsforeningen måtte skride ind.

Krisen var verdensomspændende, så den danske regering oprettede valutacentral for at begrænse importen og dirigere handelen. Det gav Handelsforeningen et stort arbejde bare med at fortolke bestemmelserne, men i øvrigt var der ikke meget for Handelsforeningen at stille op. Den måtte påtale det, hvis medlemmerne indbyrdes handlede med valutaattester. Den anbefalede medlemmers ansøgning til valutacentralen om større tildelelser af fremmed valuta, men uden at det gav mange resultater. Det var den overordnede organisation Provinshandelskammeret, som tog forhandlingerne

med handelsministeriet. Det var således en meget vigtig post, konsul Eff havde, da han i 1934–1937 var det ene af Provinshandelskammerets seks medlemmer.

Konsul Effs efterfølger som formand for Handelsforeningen var købmand Holger Kelstrup i 13 år (1934–1947), men de sværeste år var i besættelsestiden. Den medførte talrige lokale problemer. Bare sådan en ting som mørklægning. Hvordan skulle folk komme fra en oplyst butik ud på en nattemørk gade, uden at der slap en lysstribe ud? Når overtrædelser af mørklægningsbestemmelserne straffedes så strengt, måtte man så ikke meget hellere lukke butikken i mørklægningstiden? I så fald måtte der være enighed om det blandt de handlende. Der var luftværnsforanstaltninger og brændselsrationering og meget mere. Den sidste krigstidsrestriktion, som Handelsstandsforeningen havde med at gøre, ophævedes først i 1958. Det var automobilrationeringen.

I Kelstrups formandstid blev erhvervsrådet i Kolding oprettet (1941) på initiativ af et medlem af bestyrelsen for Kolding Handelsforening, købmand Carl Petersen. Han blev formand for erhvervsrådets forretningsudvalg, og erhvervsrådet fik en sekretær, Peter Anker Høy (1908–1968), men på grund af krigen blev rådets virksomhed meget begrænset. Det var egentlig først, da borgmester Peter Ravn i 1967 fik gennemført en rekonstruktion af erhvervsrådet, og erhvervschefstillingen blev en kommunalt lønnet fuldtidsstilling (1977), at erhvervsrådet fandt sin form, men initiativet var altså oprindeligt udgået fra Handelsforeningen.

Foreningsproblemer

Efter krigen mente J. O. Krag, som var handelsminister, at rå-

varerne skulle tildeles de mest effektive virksomheder, men når Handelsstandsforeningens bestyrelse blev spurgt, hvem tildelingene burde tilfalde, anbefalede den ud fra det princip, at alle foreningens medlemmer burde tilgodeses. Det kunne ikke undgå at skabe splittelse blandt handelsfolkene, og i 1950 brød nogle ud og dannede en organisation af nyimportører i Kolding. Den fik dog ikke nogen lang levetid.

En anden splid i foreningen kom til udbrud på generalforsamlingen i 1954. Handelsstandsforeningens godt 250 medlemmer faldt i to omtrent lige store grupper: de butikshandlende og importørerne. Anledningen til uenigheden var, at der skulle udnævnes en ny autoriseret vejer og måler. Handelsstandsforeningens bestyrelse, der havde indstillingsretten til handelsministeriet, udpegede en købmand. Det protesterede konsul Th. Andreasen mod i sin egenskab af formand for Foreningen af Arbejdsgivere ved Kolding Havn. Disse arbejdsgivere var det især, der benyttede og betalte den autoriserede vejer og måler, og de folte, de var blevet sat til side. Derfor meldte elleve af dem sig ud på én gang.

Formand for Handelsstandsforeningen J. Borum blev medlem af Provinshandelskammeret 1965–1968. Det medførte, at han i ti år fra 1965 til 1975 blev medlem af Erhvervenes Fællesudvalg for Skattespørgsmål. Der samarbejdede Danmarks Rederiforening, Grosserer-Societets Komité, Håndværksrådet, Industrirådet og Provinshandelskammeret.

J. Borum fik derigennem et tydeligt indtryk af den store betydning det havde, at beslægtede organisationer samarbejdede. Derfor gik han også ind for, at Provinshandelskammeret sammen med andre tilsvarende handelsorganisationer dannede et

Handelsforeningens bestyrelse ca. 1920. Stående fra venstre: Købmd. Max Hansen, Crome & Goldschmidt. Buck Petersen, Låsbygade. Holger Kelstrup, Østergade. Chr. S. Stenderup. Siddende: Kbmd. Fensholt, Munkegade. Høwinghoff Petersen. Nørgaard, Jydsk Andel. Isenkræmmer Søren Jensen.

Kolding Handelsforenings bestyrelse 1931. 60 år efter foreningens stiftelse. Stående: Carl Petersen, J. N. Fensholt, Oscar Christensen, Emil Andersen. Siddende: Holger Kelstrup. Chr. Eff, ? ? , S. Jensen.

Fra grundstensnedlæggelsen til Handelsskolens nye bygning den 11. September 1962. Købmand Holger Kelstrup og skolens direktør, R. W. Crüger.

»Danmarks Handelskammer«. Men det var der kun ringe forståelse for blandt købmændene i provinsen, ja, J. Borums efterfølger som formand for Handelsstandsforeningen (1968), købmand Poul Erik Petersen (f. 1922), foreslog endda, støttet af en enig bestyrelse, at Handelsstandsforeningen udmeldte sig af Provinshandelskammeret.

Forslaget var af den største betydning for, hvordan Handelsstandsforeningens virksomhed skulle udformes i fremtiden. Det behandlede på tre generalforsamlinger, hvorefter det faldt ved afstemningen med kun én stemmes overvægt, og Kolding Handelsstandsforening fortsatte derefter som medlem af Provinshandelskammeret.

Mange butik drivende syntes imidlertid, at de ikke rigtig fik noget for de ca. 16.000 kr., Kolding Handelsstandsforening årlig betalte i kontingent til Provinshandelskammeret, og der opstod en bevægelse blandt dem for at få dannet en særlig organisation af butik drivende. Men Poul Erik Petersen frarådede dette skridt, og det lykkedes ham at samle medlemmerne om Handelsstandsforeningen, dog med et lidt lavere medlemstal: 226 i 1971.

Jubilæum

I 1971 holdt Handelsstandsforeningen 100 års jubilæum. Borgmester Peter Ravn bragte på byens vegne foreningen en tak, fordi den altid havde været levende

interessert i byens udvikling og gang på gang været med til at fremme den. Foreningen havde gjort sit til at få oprettet telefonselskab, få havnen udvidet, postgangen forbedret, øget gadebelysningen og på det sidste været stærkt engageret i drøftelsen af centerplanen.

Borgmesteren overdrev langt fra. Handelsstandsforeningen havde gjort en indsats, der strakte sig meget videre. Vigtigst var det, den havde udrettet for handelsskolen og erhvervsrådet. Alene det at få dem oprettet og ført frem, til det offentlige overtog det økonomiske ansvar for dem, var tilstrækkeligt til at sikre Handelsstandsforeningen en plads i Kolding bys historie.

**-ska' vi
SLOTS?**

**BRYGGERIET
SLOSMØLLEN
KOLDING A-S**

Dagligt liv i Søndergade

af Jens Hørlyck, Virum

Minder, erindringer er egentlig noget pudsigt noget, de dukker op både i tide og utide, fremkaldes måske af et enkelt ord, en gestus, en betoning eller — som det gik mig forleden dag — ved at se et par ord i en gammel avis, en Kolding-avis, og straks gik mine tanker tilbage i tiden til min barndom, til den gade i Kolding, hvor jeg levede nogle år, da jeg var barn.

Nu er de døde og borte allesammen, alle dem, man kendte dengang. —

Også Laurits Thye.

L. Thye. Beværtning og restauration stod der på hans dørskilt, på facaden var malet med store bogstaver ordet Harmonien, ordet beværtning var vist dét, der dækkede bedst, har jeg indtrykket af.

Han var årsag til, at min lille bror mange gange tog sig en tudetur; Thye forstod ikke, at når knægten sagde nej tak, mente han jatak, han anede ikke, at knægten var så meget jyde, at der skulle nødning til, selv når traktementet var en femøre.

Laurits Thye var ellers god

mod os børn, hans femører klæbede ikke ved fingrene; derfor og fordi han altid havde et venligt ord tilovers til os unger, kunne vi lide ham.

Det hændte jo — lidt ofte — at han fik for meget at drikke, så kunne han slet ikke se os. Når han var i den forfatning, holdt vi os på afstand; nå, det var som regel henad sengetid, det indtraf, så det generede os kun lidt.

Han var stor, godmodig, flegmatisk, i god foderstand, altid i blå tøj og sejlsportskasket — hvorfor dette sidste véd jeg ikke, vand var ham en vederstyggelighed under enhver form.

Det var en ret ejendommelig samling af eksistenser dér i huset. Gamle Hansens på førstesalen; han var altid tilknapet og i sort stiv hat, spadserestok og handsker, han sagde næsten aldrig noget. Hun var lille og rund, altid iført kaste klæde og kludesko, hun sagde næsten altid noget. Dette sidste fik hun da også engang at vide af min bror Anker, der betroede hende, at Mor sagde »fru Hansen siger altid så meget«, efter hvilken op-

lysning der virkelig hengik nogen tid, før hun satte sine ben i butikken og henvendte nogle ord til Mor igen. Han var virkelig heldig dér, fyren.

Fru Hansen vidste en hel del om, hvad der gik for sig i gården og nabolaget, og hun var ikke særlig tavs med sin viden, en nyhed blev aldrig gammel hos hende. Når hun havde været på tur ned til »det lille hus« — datidens diskrete omskrivning for lokummerne i gården — helt nede i den anden ende af den lange gårdsplads, det var gerne ved nittiden, listede hun på hjemturen af med kaste klæde og kludesko fra den ene dør til den anden i nabolaget, så gik snakken, grundigt og vedvarende — man fik virkelig *noget* at vide.

Jeg hørte hende og mutter Andersens en dag, de byttede rygter.

De var ikke kedelige.

I samme hus boede Mansen, en frodig kvinde i en ubestemmelig alder med affarvet hår og lakerede negle. Udseendet af damen var *noget* afhængigt af tiden, hvor man så hende. Om formiddagen, når hun gik turen over gårdspladsen til »det lille hus« med en gammel afdanket kjole hængende løst om sig, intet korset og flade sutter med nøglen med hummerkloen hængende på en af fingrene og en nytændt cigaret i den ene mundvig, ja, da var det så som så med betagelsen; dette med cigaretten var for mig det rene Sodoma-Gomorra, det var noget, jeg ikke var vant til.

Men over middag, når hun var gjort i stand, var det en flot pige at se på med hvepsetalje, stramt-

siddende kjole og høje hæle på de udringede laksko – og så var hun malet i ansigtet, noget næsten uhørt dengang.

Forargelsen i nabolaget summede, forargelsen mente, ja, var sikker på, at hun levede af indtægter, som kun en kvinde kunne skaffe sig.

Så var der Peter, gårdskarlen, altmuligmanden.

Det vil sige: altmulig og altmulig er to forskellige ting, i hvert fald for Peters vedkommende, han var ikke meget for at bevæge sig, det blev han så forpustet af, og det kunne være direkte skadeligt, havde han ladet sig fortælle, så en del af sin tid brugte han til at udtænke arbejdsbesparelser, resten af tiden gik han rundt med en kost i hånden og gav en hånd i med, hvis nogen af gårdens beboere var i nød og betryg. Men der var to ting, som han var virkelig perfekt til, han kunne passe en hest og kvæle en pilsner – han havde jo også nogle års erfaring med begge dele.

Sommer og vinter, dag og nat, nej, det sidste er nok en overdriivelse, men altså sommer og vinter var Peter i den samme smarte mundering: skjorte, benklæder, tropehjul og træsko, altsammen temmelig nusset. Ewig og uden forandring. Alt, hvad der var overflødig, og som bare gjorde livet besværligere, havde han nedlagt, hertil henregnedes knapperne i skjorte og benklæder – herfra ene undtaget den øverste i bukserne, den, der bar dem oppe under alle livets forhold; den sad dér som repræsentant for svundne tiders herlighed, ensom, men til gengæld genstand for hele gårdens nyfikenhed og interesse.

Hvorlænge ville den monstro holde?

Og hvad ville der ske, hvis og når –?

Der skete aldrig noget, knap-

pen holdt Peters tid ud, han havde broderet den på med ståltråd, han overlod ingenting til tilfældighederne.

Peter led ikke Mansen, men elskede og beundrede fru Thye, i forholdet overfor hende forsvandt hans medfødte ladhed, hun kunne få ham til alt, selv til at smutte hen til købmand Schmidt på Rendebanen. Men hermed var også toppunktet for Peters udflugter nået, dét gjorde han ikke for nogen anden; så kostede det i hvert fald en pilsner – og til den betaling så han endda ud, som om man havde opfordret ham til en gang helligbrøde. Når man skulle have ham til at lave et eller andet for sig, måtte man altid sørge for at have betalingen, pilsneren, lige ved hånden, ellers skulle han have én til, hvis han selv skulle sørge for indkøbet. Hans meste føde var flydende og bestod til dels af øl, dét, man skulle bruge tænder til, yndede han ikke, det var for besværligt for ham, der ikke havde én tand i munden; et gebis ville han ikke anskaffe, det stred mod hans forenklingsprincip.

Vi unger nærrede ikke nogen stor skræk for ham; han var godlidende og skældte sjældent ud på os, han nøjedes, når vi indimellem havde lavet noget galt,

som regel med at se på os med et par våde bedrøvede hundeøjne; hvis dét, man havde bedrevet, var særligt graverende, kunne han knibe én i øret, men det var næsten altid nok med de våde øjne.

At han elskede og beundrede fru Thye, forstod jeg så inderlig godt, det gjorde jeg selv; jeg fandt dengang, at hun var indbegrebet af alt dejligt – og for den sags skyld er jeg ved at tro, at jeg ville kunne lide hende den dag i dag.

Altid mørkt klædt, altid med et stille resigneret smil på læberne, altid lige venlig imod os unger, altid havde hun tid til at tale lidt med os. Vi rendte alle slags ærinder for hende, det var fem øre hver gang, hun passede altid omhyggeligt på, at vi fik vores betaling, men for hende havde vi såmænd gerne rendt gratis. Senerehen i mine unge år – da jeg var kommet hjemmefra – og hjemmet og dets omgivelser var kommet noget på afstand, smeltede hun i nogen grad sammen med Leonardo da Vinci's »la Joconde« i min erindring – muligvis var dét noget overdrevet, højst sandsynligt endda, for ungdommen overdriever altid sine idealer, gør dem bedre, større, renere end de faktisk er, så-

Forretningen »Onkel Dikse« i Søndergade, hvor nu »Føtex« ligger.

dan er al ungdom, og sådan har al ungdom været siden Arilds tid, og sådan vil det sikkert blive så længe ungdommen virkelig er ung.

Hun talte kun lidt med de voksne — jeg er ved at tro, at min Mor var den, hun tiest kom i kontakt med, når hun handlede i smørforretningen »Onkel Dikse«, som Mor bestyrede i nogle år — men hun var glad for børn i alle aldre, dem havde hun let ved at komme i kontakt med. Jeg så hende en gang stå bøjet over en fremmed barnevogn, der stod på fortovet; det udtryk, hun havde i øjnene, da hun rettede sig op, sagde et og andet om de børn, hun aldrig havde fået selv. Det kunne selv jeg tolvårs unge se.

Og så var der fatter og mutter Andersen, der boede i nummer 7.

Det lyder noget respektløst, men vi kaldte dem aldrig andet.

I en klasse for sig selv. Han var lang og tynd, fåmælt og sparsommelig indtil gerrighed, religiøs og medlem af en sekt, som ville have jorden til at gå under i løbet af nogle få år. Hun var lille og pluskæbet, snakkesalig og i god foderstand; hun bestod hovedsageligt af ca. 180 pund stribet flæsk, der var snøret ind i et kraftigt korset, som fatter Andersen måtte bringe i behørig stand hver morgen, dertil et blåtternet forklæde på en evigtlyseblå kjole og kludesko. Hun vidste bogstaveligt talt alt, hvad der var passeret i gaden — og lidt til; i hendes butik samledes alle nyheder og bragtes videre med kommentarer, disse sidste var ikke de kedeligste.

På grund af sine ivrige bibelstudier, som bedst kunne bedrives om natten, da mutter Andersen var relativt tavs, når hun befandt sig i Morfeus' arme, sov fatter Andersen længe om morgenen, mutter passede så butikken, til han tørnede ud ved ti-tiden.

Den fredeligt udseende Søndergade — ved broen — fotograferet i 1912.

Når fatter havde overtaget ekspeditionen i butikken, gled mutter ud på besøg i omegnen — officielt for at købe ind til husholdningen, mere reelt for at få sig en morgenpassiar — og så gik snakken, så fik man besked på, hvad kommisserne og svendene havde berettet til hende i morgentimerne. Og det var slet ikke så lidt.

Hun kunne altid lige ramme tidspunktet, hvor Mor varmede kaffekanden for anden gang, og det slog aldrig fejl, at når hun skænkede kaffen, knøg mutter ind ad døren; det var samme komedie hver gang, nej, hun skulle ingen kaffe have, absolut ingen, hun havde travlt; hun

havde ikke engang tid til at sidde ned, hun skulle nå en forfærdelig bunke netop i formiddag. Men nu, da kaffen alligevel var skænket, så — »ja, De véd jo, te en formiddags-på-tår, sådan som De laver den, kan jeg ikke stå for; det blir nok min død engang, men skide være med dét. Der er nu ingen, der laver kaffe som De«. Og så gik snevren en times tid om alt muligt og ingenting, alt imens hun grinede og plirrede med sine små griseøjne og vippede med den ene tand, naturen havde levnet i hendes mund.

Mutter havde et tema, som tit blev taget frem ved formiddags-på-tåren, det var sønnen som var

belemret med en talefejl og et vanskeligt sind; Det var hende til stor sorg og bekymring: hvordan skulle han dog begå sig, når han skulle ud i tilværelsen? Nå, han havde nu mere omløb i pæren, end moderen mistænkte ham for, for en dag stillede han derhjemme med pige på, forlovet til op over hårtoppen. Så var mutter vel glad og godt tilfreds? Ja, jo, og dog — »bevares ja, det er jo en pæn piig, det er't, hun går et i seng med hvemsomhelst, hun har å en behavele legem', å hun sér da å pæn ud i hinner ansigt; men hun er så hygajnerisk. Vil De tænke Dem, hun vil ha, te jeg ska' vask' mi' kopper a' under bunden. Hva' ska' de narrestrejer te? Der er da aller én, der kigger en kop efter under bunden.

»Må je' spørre, om De vasker djer kopper a' under bunden?« Mor, der havde pokeransigt, tog situationen i stiv arm »det gør hverken fra eller til, men lad bare Marie sige, hvad hun vil, De gør jo alligevel, som det passer Dem«. For mit vedkommende kneb det noget mere at bevare alvoren.

Sidst jeg så hende, var humøret ligesom gået noget af hende; hun var blevet syg, stærkt angrebet af sukkersyge, og det havde forbitret hende tilværelsen; diæt hver dag hele året igennem var ikke noget for hende, og så alt det, hun ikke måtte røre mere. ingen wienerbrød til eftermiddagskaffen, ikke mere fem stykker sukker i kaffen, ikke noget med chokolade, ikke noget med marcipanbrød til at trøste sig med, når fatter skulle til bibelmøde i sekten — dét var nu alt sammen trist nok men kunne endda gå, når hun snød doktoren lidt indimellem, nej, det var ikke så meget det, der ødelagde hendes hverdag, det var derimod kampen med myndighederne: lægen havde indstillet hende til

invaliderente, men der kom afslag på hendes ansøgning, hun var øjensynligt ikke syg nok. Hun havde indsendt ny ansøgning, igen afslag; hun rasede og svor og bandede over disse myndigheder, der nægtede en syg kone hendes ret. Hun kunne ikke tale om andet. Alle de gamle glade sladderhistorier var som blæst væk, hun havde mistet interessen for, hvad der foregik omkring hende. Det var slet ikke den gammelkendte glade sladderagtige og letsjofle mutter Andersen, jeg sad overfor. Det var et trist syn. Efter en tids forløb indsendte hun en tredje ansøgning, den blev bevilliget, hun opnåede at få det, hun altid omtalte som »validerente«, tre måneder før hun forlod denne verden.

Der var i min barndom godt med rotter i Kolding, der blev ikke rigtigt gjort noget ved problemet. Sålange de holdt sig til de store stalde og foderlofter, gjorde det os ikke så meget, men da de også gjorde forsøg på at invadere vores lejlighed, blev det for meget for mine forældre, de lejede en lejlighed, som tilfældigvis stod ledig overfor.

Befolkningen i det gamle hus havde ikke været helt almindelig, og den vi nu havnede i, var det sandelig heller ikke.

Der var først værtsparret, og en hel redefuld af unger, der var mer eller mindre jævnaldrende med hinanden. Papa hamselv var lille og tyk, han gik altid i arbejdstøj, og det var ikke særligt rent; jeg har kun enkelte gange sét ham i civilt antræk, det var noget, han kun brugte, når han skulle til begravelser, han ikke kunne snakke sig fra; når han endelig var forklædt som herre ved disse lejligheder, lignede han grangiveligt en parodi på en fransk markis fra århundredskiftet.

Konen var lang og tynd uden en tand i munden — gebisfri til

daglig brug, tænderne havde hun kun i brug ved højtidelige lejligheder, da de trykkede hende. Lad og langsom som en skildpadde, altid oplagt til at høre og selv servere en historie — men iøvrigt ellers rar og omgængelig i forholdet overfor fremmede. Hendes krop havde ikke en facon, der direkte ledte tanken hen på et menneske af hunkøn; med den ironi, som er jyderne egen, sagde man om hende i kvarteret »hun er ett skjøen, men hun hår en behavele leegem«, hun gik ud, hvor andre gik ind og omvendt. Disse sine legemsyndigheder hyllede hun til daglig brug i nogle gevandter, der vistnok oprindeligt havde været tænkt som kjoler, hun var gerne i to ad gangen, da slidhullerne jo ikke altid fremkommer samme sted; hvad hun ellers bar af klædningsstykker under disse hylstre, kunne man kun gisne om, hylstrene gik fra ørerne og ned til gulvet, der var ikke meget at se for profane blikke; brystholder og korset gik hun i hvert fald ikke med, dét ville kunne have været set udenpå, men underskørt gik hun med, det fik gårdens befolkning visshed for ved en bestemt lejlighed: hun stod og fik sig en sludder midt ude på gårdspladsen med naboen, ganske fredeligt, da der pludselig dannede sig ligesom en ringvold udenom hende på stenbroen, det var underskørtet, der var gledet ned. Rolig og flegmatisk, som hun var, trådte hun ud af ringvolden, samlede den op, rullede den sammen og stak den op under armen og bemærkede »nåh, de' wa' da kuns æ skøvt, A wa' sgi røj, te det wa mi' bowser«, det var hendes eneste kommentar, og hun fortsatte sin samtale ugenert med den rødmende nabo, der på det tidspunkt ikke kendte ret meget til kvinder.

Som arbejdsgiver var manden vist god nok, han havde to sven-

de og arbejdede selv med, og der hørtes sjældent ukvemsord dernedefra i arbejdstiden, men bagefter i fritiden hørte man så meget mere til hans gjaldende stemme i huset, han skældte ud over alt muligt, og gang på gang hørtes replikken »hold da kæft kælling«, indimellem forstærket op til infame kælling. Og det var ikke akkurat i kæletone, det blev sagt. Hendes tilværelse har ikke været munter. Jeg tror ligefrem, at hun havde oparbejdet sin lathed og flegma som et værn, en beskyttelse imod sin tyrann. Hun vidste besked om alt og alle fra nabolaget, og stod man og manglede lidt besked på noget, der tangerede småsladder, kunne man blot spørge hende, hvad hun ikke vidste, var ikke værd at vide. Hun var ekspert i alle slags sygdomme, i sygehuse og i dødsfald — efter hendes mening var der mindst et tilfælde af skindød om året i Kolding, »å tænk, han ble' begravn allirenweller«. Fødsler vidste hun alt om, det var hendes store interesse, og det var allermost interessant, hvis de foregik udenfor de ægteskabelige rammer, helst i dølgsmål.

Og så var der Jørgensens på kvisten, mor og datter; moderen var altid bekymret og grædefærdig, hun tullede bestandig rundt i kludesko og grøntnet forklæde og en lommeklud i hånden for alle tilfældes skyld; og det var ikke heller svært at opdrive noget begrædeligt i de tider, når man havde den gode vilje; verden var trist og grå, alderdomsunderstøttelsen var altfor ringe, og sønnen hørte og så hun næsten aldrig noget til, svingerdatteren, den rakkermær, holdt på ham, han kunne næsten aldrig få udgangstilladelse, og nu skulle det jo nok vise sig, at hun brændte inde med datteren: mændene, det rakkerpak, ikke så meget som så efter hende, »å

Søndergade 5 set fra gaden og fra gården. Skiltet over vinduet til Thyges restaurant »Harmonien« ses på øverste billede.

hun trængt' endda så møj te å blyw gywt, sølle piig«. Mor måtte trøste gamle fru Jørgensen, hver gang hun mødte hende: der var da håb endnu, datteren var jo ikke så gammel, kun i trediverne, der kunne jo ske så meget endnu, og skulle det endelig glippe, klarede hun sig nok alligevel, hun havde jo sin syning at leve af. Men fru Jørgensen var ikke nem at trøste, for hende var ægteskabet det eneste saliggørende, »ork nej. bå'e hun endda ku' blyw gywt, bå'e hun endda kun' komm' gal å'stej, for så bløw hun wal gywt, hun trænger da så møj

te et«. Datteren var lille og spidsnæset, og komplet uafsættelig. Der fandtes ikke én mand i kongeriget Danmark med bilande, der turde binde an med foretagendet. Fra sit fjortende år havde hun været på jagt efter en mand, jagten gik året rundt, der var ingen fredningstider; ofrene skiftede som årene gik, jagten var den samme, gjaldt det samme: vielsesringen og ægtesengen, og altid var det forgæves, det blev aldrig til andet end goddag og farvel og nogle ligegyldige bemærkninger indimellem; mændene turde ikke.

Tilbage at nævne er nu vist kun Frederiksens oppe på kvisten, han var et eller andet ved DSB, en stilfærdig og rolig mand, der altid passede sig selv, kun de kloge øjne røbede, at han fulgte med i livet, der rørte sig om ham, han talte sjældent med nogen i gården; hende mindes jeg som en høj noget groft bygget kvinde af landlig afstamning med et skarptskåret hårdt ansigt og en skarp tunge; de havde en søn, som var i smedelære. De gik — såvidt jeg kunne dømme — i kirke hver søndag, må altså have haft et religiøst ståsted, men hvordan forligedes det med dét gamle pastor Kiørboe altid sagde »dømmer ikke, at I ikke også selv skulle dømmes«? Det stillede sig i hvert fald ikke hindrende i vejen for hendes skarpe be-

dømmelser af andre menneskers liv og færden; der var altid noget at rakke ned på, der var sjældent noget at rose set fra hendes synspunkt.

Og nu er de døde allesammen, døde og borte.

Kun minder —

Både mutter Andersen og Hansens og snedkerne i nummer 5: ham, der altid havde så bissetravlt, at frakkeskøderne stod vandret ud i luften efter ham, og ham, som immer luntede så langsomt af sted, at man troede, han først skulle være der imorgen, og ham, der var børnerig og arrig og tuberkuløs, og Peter og fru Thye, og bageren og hans viv. Og gamle triste fru Jørgensen fra kvisten.

Ja, lige undtagen lille Mansen, som tilhørte den gamle gar-

de, der bestandig overgiver sig men aldrig dør. Ja ja, hvis hun stadig eksisterer, må hun sikkert — når disse linjer skrives 60 år efter — være gået ud af aktiv tjeneste.

Og sidst af bundtet Laurits Thye.

Grunden til, at han efter et langt og »dåd«rigt liv kom i Kolding Folkeblad og det endda på forsiden, var den, at nogen havde tilvendt sig ligets gebis og solgt det til egen fordel, for hvilken svig han var anmeldt til politiet af arvingerne i boet. Gebisset angaves at have kostet det formidable beløb af 1100 kroner, da det var nyt og ubrugt.

Det er jo nogen beskåren først at blive kendt og omtalt post mortem.

Sådan går det tit her i livet. —

Søndergade ca. 1906.

Foran hotel »Hvide Hest«, der ligger til venstre i billedet står (barhovedet) købmand Th. Fischer-Nielsen.

Præstegården i Vonsild

af Paul Platz

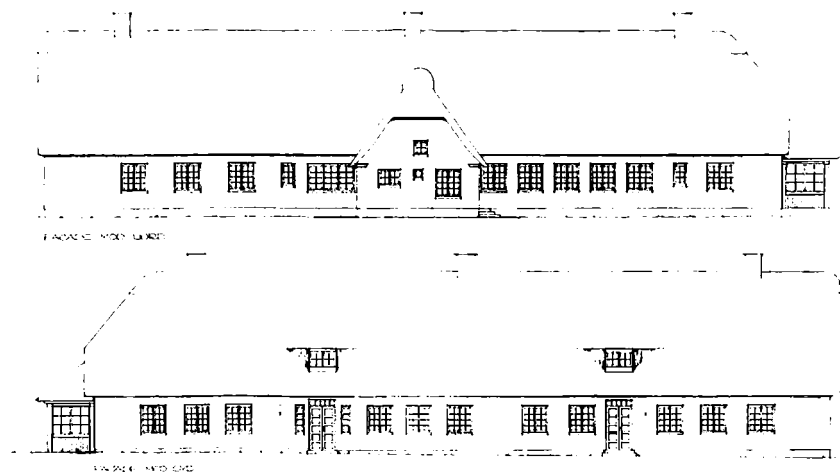
Vonsild Sogn beskrives 1840 således: Dette Sogn, som ligger 3 1/4 Mil Nord for Haderslev, indesluttet af Ødis, Taps, Vejstrup og Dalby Sogne, samt af Nørre-Jylland.

Det består kun af een By og en Del Udflyttere. I det hele har Vonsild 27 Gaarde, hvoraf de 16 ligger i Byen og de 11, hvoriblandt Sønderskovgaard og Langkjærgaard udenfor samme, 56 Landboelssteder, nemlig 21 i Byen og 23 udenfor, 17 inderst i Byen er: Stangmoseled, Paghholm, Kokholm, Kongehus, Krathus, Svanemoselund og Hoppeshus — Prøvegaarden er bygget paa Pastoratlænderier.

Sognets Marker er i det hele taget gode. Af Skovbund og Engbund findes ikke meget, derimod mangler det ikke på Tørvejord.

De otte Sognes Lokalhistorie er saa vanskelig at behandle, første og fremmest fordi de slesvigske Arkivalier er spredt saa mange steder, nogle af dem er helt borte, andre vanskelige at benytte fremfor de tilsvarende kongerigske Arkivalier.

Sikkert nok er det Bækken eller Aaen, der oprindelig har givet Vonsild Navn, den lille Aa, der først bøjer mod Syd langs Svanemosen, hvorefter den samler Kræfter, så den nede ved Fovslet Skel atter kan svinge mod Nordøst, og bugte sig ind gennem Vonsild. Naar man ser Aaen om Sommeren, hvor der kun lige er saa meget Vand, at den rindende Bevægelse er i Gang, skulde man næppe tro, at den kunde

Præstegårdens facade mod nord (øverst) og mod syd.

være Byens Moder. Men ser man den om Vinteren og ved Tøbrud, naar den skyller afsted, saa forstaar man det bedre.

Dengang de første Oldtidsbeboere slog sig ned i Vonsild og kaldte Kilden eller Vældet (jfr. »Siel«) op efter Odin, har Aaen maaske været en betydelig, fiskerig Strøm, og maaske Svanemosen dengang har været Sø.

Indtil det 17. Aarhundrede hed Aaen »Laven Aa«. Således staar der paa et gammelt haandtegnet Kort fra anden Halvdal af det 17. Aarhundrede, men dette Navn er forlængst gaaet i Glemmebogen og findes kun bevaret i Navnet paa Broen ved Langkjærgaard »Lavenbro«.

Paa nyere Kort tilraner Seest sig Aaen, idet Landmaalerne roligt har skrevet Seest Aa paa Vandløbet, længe før det flyder ind i Seest Sogn.

Aaen skiller Vonsild i to Dele, Nørholm og Sønderholm. Paa det gamle Kort fra det 17. Aarhundrede staar der nord for Aaen »Nørrerettighed« og søn-

den for »Sønderrettighed«. Det synes som om Byen i Fællesskabets Tid har udgjort to adskilte Ejerlav, thi i Engskifterne ud mod Svanemosen har kun Nørholmerne, 7 Ejere, Lod og Del. Sønderholmerne er slet ikke repræsenterede. Interessant er det at se, at hele den nordlige Del af Vonsild Mark — vest for Kongevejen — er betegnet som Skov.

I Rigsarkivet ligger der et Jordebogsarbejde fra aarene 1708-11 over flere sønderjydske Herreder, ogsaa over Tyrstrup Herred. Der findes deri Oplysninger om hvert eneste af Vonsilds Gaarde, deres størrelse, Udsæd, Besætning, ja, endog hver Mands private Forhold.

I vor tid er Vonsild sogn i en rivende udvikling. Der bliver i sagens natur ikke flere bøndergårde men en del småindustrier. En kolossal udvidelse af de såkaldte parcelhus-udstyknings har lagt et stort pres på både de gamle håndværks-virksomheder og service-fag samt udbygning af de offentlige institutioner.

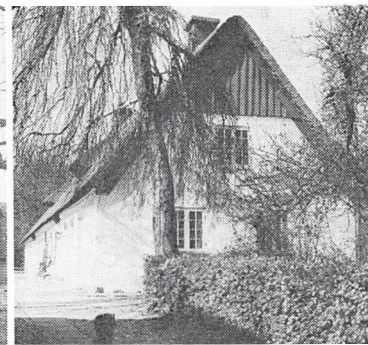
Skole-udbygningen har naturligvis også sprængt rammerne i den gamle konfirmandstue. Ved at indgå til Kolding Stor-kommune i 1970 er meget vundet, men også meget tabt, dog er der ved bevarelse af præstegårds-miljøet mulighed for fortsat at have et helt lokalt, kulturelt centrum.

Præstegården ligger lavt og lunt i en smeltevandsdal fra istiden, men dog så højt, at åløbet, som kommer fra den højtliggende Svanemose mod vest og munder ud i Kolding fjord, ikke med højvande kan nå bygningerne. Boligen er opført på det sted, hvor tidligere præsteboliger har ligget. Til præsteembedet hører en skov ca. 9 ha, beliggende ca. 1 km vestpå ved vejen til Hjarup. Endvidere ejer embedet ca. 4 ha agerjord i umiddelbar forbindelse med den lund, som ligger i forlængelse af præstegårdshaven. I lunden, som består af gamle løvtræer placeret på smeltevandsdalens sydlige skråning, findes en mindehøj med navnesten for de 4 sidste nu afdøde præster i embedet. Haven, som er meget smuk, er beplantet med en over 300-årig eg, en anselig blodbøg, samt sjældne træer som nauer, akacie og ægte kastanie. Den fugtige jordbund er også et godt grosted for de plantninger af bambus, som gartner Aksel Olsen, skaberen af den »Geografiske have« i Kolding, for ca. 30 år siden skænkede præstegården. Midt i haven er rejst en mindesten for pastor Salling, som i 1827 nybyggede præstegården. Siden er opstået den tradition i lunden vest for præstegården, at rejse en sten for sognets præster efter deres død.

Den gamle Vonsild landsby har omgærdet præstegården mod nord og øst — og nu sniger den nyere bebyggelse syd om gården. Fra disse sider opleves præstegården som en integreret del af

Stuehuset set fra haven, syd.

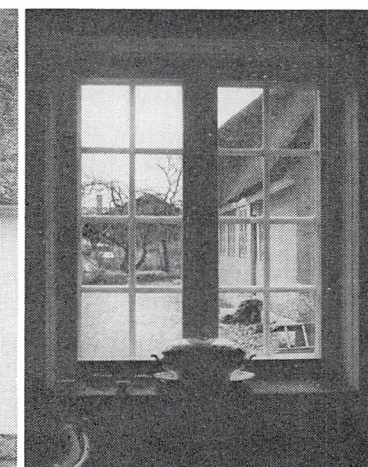
— og fra indkørslen, nord.

Bygning mod syd med gammel konfirmandstue. Formodentlig tidl. forvalterbolig

Præstegårdens hovedindgang mod gårdsiden.

Et kig ud gennem vinduet.

en landsby, som har bevaret en særlig karakter, idet der aldrig har været tale om en konsekvent udflytning af gårdene, — derfor forblev præstegården en gård blandt gårde — og kulturelt centrum for disse.

Der har sandsynligvis været præstegård på stedet siden 1500-tallet og det oprindelige stuehus har været en bindingsværksbygning, nogle velbevarede bjælker i stuehuset bærer tydelig udstemninger fra tidligere kobbånd. Ligeledes tyder den regelmæssige fagdeling af ca. 3 alen herpå.

Præsten havde 18 Fag Stuehus, hvoraf Sognemændene skulde vedligeholde de 9 Fag, men fra Aaret 1659, da Sognet næsten var øde, har Præsten selv ladet udføre Reparationerne, kun, at Sognemændene leverede Tækelse, naar Præsten krævede det. Ældre Beboere kan endnu mindes denne Vedligeholdelsespligt, og paa et bestemt Sted i Præstegården laa der tidligere to Bjælker op mod hinanden. Disse Bjælker betegnede Skellet for Vedligeholdelsespligt mellem Vonsild og Dalby.

Præstegårdens stuehus er gentagne gange ombygget og forbedret, den østlige ende er formodentlig mindst berørt af ombygningerne, her er lavloftet, og her findes rester af ege-tømmer og egeplanker. Den vestlige ende er sandsynligvis helt nybygget i 1827-30 og udgør et stort højloftet rum, og pudsig nok skråner lofterne i den mellemste del af huset mellem disse to meget forskellige lofthøjder.

Stuehuset er nu muret i massiv mur af teglsten og udvendigt hvidt — men stadig forsynet med rør-tag. En overgang har stuehuset været malet tegl-rødt med påmalede fuger.

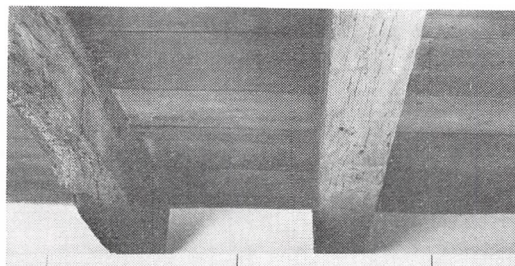
Præstegården var indrettet til en stor familie med mange folk ude og inde.

Præstegården har to hovedindgange mod gårdsiden, og siden ombygningen for ca. 150 år siden har den østre indgang været adgang til præstens arbejdsværelse og den vestre indgang været adgang til storstuen, som har været ramme om mange folkelige og religiøse møder i sognet.

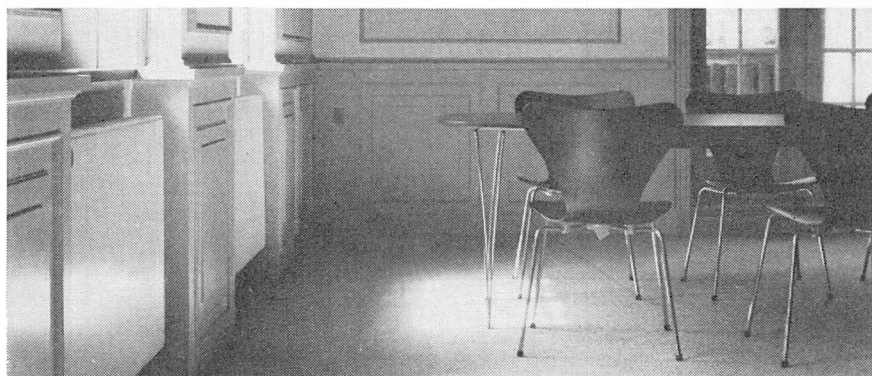
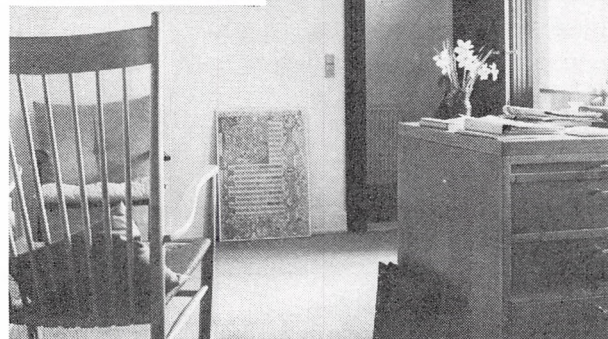
I storstuen er der panel i vinduesbrystnings-højde — dette er stærkt medtaget af råd.

Gulvene har hovedsagelig været fyrretræs-gulve, men på grund af den fugtige bund, var råd meget udbredt. Oprindeligt har huset været kakkelovnsfyret, men umiddelbart efter II. verdenskrig er installeret centralvarme, som nu er nedslidt.

Huset har overalt haft synlige loftbjælker, hver stue med sine bemalinger. Loftet har bestået af brede planker, der efterhånden som disse blev mere og mere medtaget er blevet dækket af med pap eller diverse træfiberplader og lignende. Husets døre og indfatninger er smukt profileret snedker-arbejde — men som trænger til grundig istandsættelse.

De gamle interiører med smukke paneler og træværk passer fint sammen med moderne, enkle møbeltyper.

Udbygningerne har udgjort en fire, måske fem-længet gård, der mod syd har været afsluttet med en bullade, der dog er revet ned for mere end hundrede år siden.

Den vestlige fløj, der indtil nu bl. a. har været indrettet til konfirmandstue tyder med sine

mindre tilliggende rum på, at have været en bolig, måske præstegårds-forvalterens og landmedarbejderens bolig.

Ved præsteskitet i Vonsild-Dalby sogne 1977 ønskede fællesmenighedsrådet at istandsætte præstegården.

Indtil pastor Sv. Aa. Olsen og hustru fraflyttede præstegården, var alt holdt så net, at ingen havde gjort sig tanker om en egentlig restaurering. Men da præstegården stod tom, var det klart for præstegårdsudvalget, at præstegården var meget nedslidt i enhver henseende og i særdeleshed ikke på nogen måde isoleret svarende til dagspriser på fyrringsolie.

Fællesmenighedsrådet indkaldte derfor en kold januar-morgen 1977 provst H. S. Thysen, Ødis, og dennes arkitekt Paul Platz til at besigtige ejendommen. Provsten foreslog menighedsrådene, at når der skulle udføres så omfattende arbejder, ville det være rimeligt at foretage en ny-disponering af husene, hvor henholdsvis en nuværende familie-strukturs muligheder for brug af stuehuset, og undervisnings-situationen omkring konfirmandundervisningen blev taget op. Idet en kraftig vækst befolkningsmæssig i sognet har medført et stadig stigende antal konfirmander, hvorfor et større undervisnings-lokale ikke blot ville være ønskelig — men nødvendigt.

I løbet af foråret 1977 udarbejdedes et forslag til indretning af præstegården, således at stuehusets østlige ende skal tjene som familiebolog, — fra vestre indgang og mod vest skulle menighedsrådene og menigheden have mødelokale med særskilt køkken og toilet. Denne løsning skal være så fleksibel, at hvis præstegården på et tidspunkt beboes af en meget stor præstefamilie, da skal hele stuehuset kunne stilles til præstefamiliens rådighed.

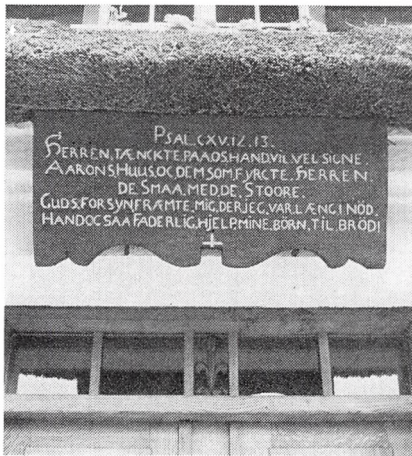
Konfirmandstuen i formodentlig tidligere forvalter-bolog udvides ved tillæg af diverse tilstødende birum. I forbindelse med konfirmandstuen etableres ligeledes toiletter og køkken. Menighedsrådene indhentede

priser på projekterne og indsendte disse til stiftsøvrighedens godkendelse. Præstegårds-konsulent og kirkeministeriets konsulent, arkitekt Andreasen, Vejle, anbefalede projektet, men på grund af de omfattende udgifter besluttedes det, at gøre stuehuset totalt istand — og vente med istandsættelse af konfirmandhuset. Storstuen mod vest må da indtil videre fungere som konfirmandstue.

Af den bygning, som før den nuværende tjente som præstebolig, og som var bygget med bindingsværk, er der bevaret en hel del solide egebjælker, som i den tidligere præstegård har været døroverliggerne, og nu er anbragt dels over stuehusets 2 døre mod syd, dels i verandaen på husets vestgavl.

De to planker mod syd bærer følgende indskrifter:

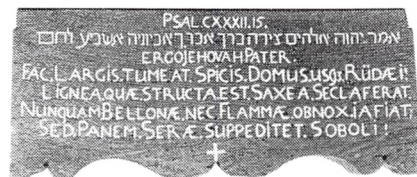
PSAL. XC. 15.
HERRE! GLÆD. OS. ÆFTER. DE.
DAGE. SOM. DU. HAVER. PLA-
GED. OS. ÆFTER. DE. AAR. SOM.
VI. HAVE. LIDD. ULYCK!
H. JOHANN. RÜDE. Wallburg
Schröderin
ÆT. 40 ÆT. 37
ANNO 1673. DEN. 10. APRIL.

PSAL. CXV. 13.
HERREN. TÆNKTE. PAA. OS.
HAND. VIL. VELSIGNE. AARONS.
HUUS. OC. DEM. SOM. FYRCTE.
HERREN.
DE. SMAA. MED. DE. STOORE.
GUDS. FORSYN. FRÆMTE. MIG.
DER. JEG. VAR. LÆNG. I. NØD.
HAN. OGSAA. FADERLIG. HJELP.
MINE. BØRN. TIL. BRØD!

Tydligere end med disse gamle salmecitater kan det ikke siges, hvor hårdt og dybt historien sætter sine spor. — Man bemærker på den først anførte indskrift, at den er fra 10. april 1673, hvor præsten Joh. Rude, som havde beklædt sit embede i Vonsild-Dalby fra sit 26. år, nu var i en alder af 40 år. Han har altså opført den præstegård, som lå her før den nuværende. Det er antagelig sket umiddelbart efter de lange og ulykkelige krige, som med og efter Trediveårskrigen hærgede store dele af Europa. Der var angst og nød også i præstehjemmet. — Pudsigt er det iøvrigt, at præstekonens navn er skrevet med små bogstaver!

Her den mindeplanke, som

oprindeligt var anbragt over døren til den forlængst nedbrudte bullade, men nu hænger på verandaens gavlvæg.

Oversat til dansk:

Fra hebraisk: Gud Herren sagde: Dets forråd vil jeg visselig velsigne, jeg vil mætte dets fattige med brød.

Fra latin: Derfor Gud Fader! Lad Rydes hus altid svulme med rige aks. Det er bygget af træ, lad det bære klippetunge tider! Lad det aldrig hjemfalde til krig eller ild, men lad det give en sliddig slægt rigeligt med brød!

Kampene ved Kolding 1849

af P. Martin Møller

Da Kampen stod i Kolding den 23. April 1849 kom vore Tropper fra Torvet ad Østergade, men blev beskudt af Fjenden, som havde taget Stade for Enden af Gaden i Købmand Søren Petersens Butik — Mtr. No. 349a.

Lieutenant Holbeck, som anførte dem vilde se, hvor Fjenden var placeret, traadte op paa Glarmester Thomas Thomsens Trappe (Mtr. No. 360 og No. 147) hvor han blev ramt af en Kugle i Underlivet. Han blev bragt ind til Thomsens, og Doctor Ferber blev tilkaldt, men denne vilde ikke følge med. Holbeck blev ført til Fredericia, hvor han døde nogle faa Dage efter.

Mtr. 352 Helligkorsgade No. 20.

Under (efter) Gadekampen vilde Skomager Møllers Søster gaa ind i denne Ejendoms Forstue, men gik tilbage, da der var en stor Plask Blod paa Gulvet.

*

Hver Gang den 20. og 23. April lægger et Aar til sin Alder tænker jeg paa, at det dog var rigtigt at give en lille kort Beretning om, hvad jeg saa og hørte denne Dag, og vil derfor fremstille det saaledes, som det staar i min Erindring.

Der var den Gang ikke saa stærkt bebygget syd for Aaen, og navnlig langs med Landevejen var der kun nogle Huse paa den vestlige Side af Landevejen. Den 20. April, da Kampen begyndte, stod jeg ved Siden af min Fader paa en Bænk i vor Have, og saa gennem vore Kikkerter Slesvig Holstenerne angribe. Vi havde fri Udsigt over Sønder Landevej og hvad der ligger Øst for denne. Jeg var den Gang 25 Aar gammel og saa 3-4 Kompagni Kolon-

Erindring! angaaende Slaget ved Kolding den 23de April 1849.

Nemlig, den Dag Byen blev Bombarderet, og en Deel af Byen afbrændt, og de fleste af Indvaanerne maatte fligte, med Koner og Born fra alt hvad de eiede, og det saae jammert ud, Schreuturere lob paa Gaden og brolede hele Dagen. Da lovede jeg den Altmægtige! vore Forfædres, Abrahams, Isaacs, og Jacobs Gud: der som Herren vilde seaae mig og min Familie og mit Huus: da vilde jeg lade opskrive paa mine Dørre, at den Altmægtige har bevaret mit Huus: men da jeg ikke fandt det saa passende formedelst mit Næringsjag, saa forandrede jeg min Beslutning, og lade det sætte paa en Taale til en daglig Erindring i mit Huus: hvorfor jeg talter den altmægtige Gud. Herren bevare vor Indgang og Udgang fra nu af og indtil evig Tid, Amen.

Kolding den 4de Juli 1851. Peter, Hansens Wiuff!

Være være Gud i det Høie, Fred og Belsignelse paa Jorden!

ner komme marcherende. Det var Slesvig Holstenske Jægere, og jeg kunde tydeligt se Hestehaars Totten i Schakoen. De gav den ene Salve efter den anden, og vi kunde høre, at de blev besvarede af vore, som vi dog ikke kunde se, ligesom vi ikke kunde se, om der faldt nogen af Fjenden, da Afstanden var for stor. Af og til peb der Kugler over vore Hoveder, men de gik for højt. Jeg formaaede dog Fader til at forlade den farlige Plads, og gaa ind i Stuen. Paa Havegangen bag os laa en Spidskugle som var tørnet imod en Mur, der havde givet den en skraa Retning.

Kampen, som var begyndt Kl. 7 om Morgenen, blev ved at rase, og der blev baaret flere saarede bort, det var farligt at komme i Søndergade, thi Kuglerne hvinede langs ad Gaden. Dette saaes bedst paa Gæstgiver Madsens Port — nuv. Mtr. No. 314 — hvori der sad mange Kugler. 3 Civile, som fra Hjørnet af Søn-

dergade og Rendebanen Helligkorsgade vilde følge Kampens Gang bleve ramte, i Nærheden af Knæet, som de maa have rakt frem. Laurits Schouerlig blev ved med at bringe Meldinger til og fra Capitain Caroc og han udførte det med Raskhed og ufor-sagt. — Baade han og Hesten kom uskadet derfra.

Kampen havde næsten varet i to Timer, og vi kunde ingen Svækkelse mærke, men da Fjenden kørte Kanoner frem trak vore sig tilbage og ud af Byen. Kort efter at Slesvig Holstenerne vare kommen ind i Byen, hørte vi en stærk Skydning oppe ved Slottet, jeg saa fra et Vindue i Gavlen at Fjenden, — en Snes Mand — fyre den ene Salve efter den anden imod Slottets Sydside, og kunde ikke forstaa Mening hermed, og frygtede, at nogle af vore havde kastet sig ind i Slottet, men vi kunde ikke mærke at der blev skudt igen, saa vi frygtede, at de vare tagne til Fange.

Kort Tid derefter fik vi to Slesvig Holstenerne i Kvarter, deraf kom den ene først, og jeg spurgte ham hvad den Skydning betød, han svarede, at det var for at lokke Fjenden frem — der Feind konnte sich versteckt haben. — Endvidere forklarede han mig, at havde de haft saadan en Mur vilde de have forsvaret sig til sidste Mand, for jeg maatte vide, at en Slesvig Holstener kunde gøre det af med 3 Danske, hvortil jeg svarede ham, at det forholdt sig ikke rigtigt, thi 2 danske Matroser — (Schrøder og Jensen) havde gjort det af med 3 bevæbnede Slesvig Holstenerne, han var meget fortørnet over mit Svar, men i det samme kom hans Kammerat ind ad Døren, han fortalte ham straks vor Samtale, de talte lidt Smaasnak sammen, og derved blev det.

Samme Dags Eftermiddag var jeg paa Sønderbro, og saa hvorledes Fjenden havde hugget Skydehuller i Toldbodbygningens Gavl og flere Steder, man saa ogsaa hvorledes Muren var knust af Kugleskud omkring Hullerne, saa det har ikke været noget behageligt Arbejde for Fjenden at tage Sigte, naar man kender, hvorledes Blykuglerne spredes og tager en anden Retning, ved at støde imod Kanten af Skydehullet, foruden de der gaar lige igennem Hullet.

*

Den 23. April 1849.

Vi bleve overraskede om Morgen, da Slesvig Holstenerne blæste Allarm, og rykkede ud for at besætte Skansen nord for Byen, min yngste Broder Frederik kom hjem og sagde, nu sprang der en Granat i den Gaard, der nu beboes af Boghandler Løding Mtr. No. 312 i Helligkorsgade, — han havde hørt Knaldet og set en sort Sky, men den gjorde ingen Skade. Ligeledes kom en 6 pundig Kanonkugle og traf 2 Etage af Bog-

handler Grauballes Gaard i Vestergade. — Mtr. 259.

Da Kampen nærmede sig, søgte vi alle ned i Kælderen hvor mine Forældre og Søkende, hvoraf den ældste, som var gift og boede andet Steds i Byen, havde sin Familie med, vi var ialt 12 Personer.

Det var navnlig i Østergade vi i vor Nærhed hørte den ene Salve følge efter den anden. Ogsaa fra andre Kanter kunde vi høre, at Kampen rasede. Den nærmede sig mere og mere, Kuglerne slog imod Muren, det er nemlig en gammel Bindingsværks Gaard, som ligger med Gavlen mod Gaden, opført 1589. Bygningen ligger med 3 Fag ud paa Gaden og er ialt 10-11 Fag lang. De østfra kommende trængte kæmpende frem gennem Klostergade og fordelte sig i Porte og Døre, hvor de kunde staa i Ro og lade deres Bøsser. Ligeledes stod de inde i vore Stuer lige over vore Hoveder og holde en jævn Samtale. Kampen vedvarede, — I skyder for højt lød det, eller, Ambulance, — en glad Fynbo raabte: »giv ham en Kugle, giv ham en Kugle«, — et Knald og paafølgende Latter fortalte, at der ikke var skudt forgæves. Gentagne Gange slog Kuglerne imod Husmuren, Slesvig Holstenernes Rifler var et godt Vaaben, det gav et ordentligt Klask, naar de 2½ Lod svære Kugler paa et saa kort Maal slog imod Muren. Vi satte en Dyne op for et Kældervindue, for at der ikke skulde forvilde sig en Kugle ind til os.

Med et blev der trommet til Storm fra Slesvig Holstenerne, men aldrig saasart vare de kommet ned i Klostergade før der faldt Salver, og de kom løbende tilbage igen. Dette gentog sig mange Gange, men altid med samme Resultat. Imidlertid havde Kanonerne syd for Byen lydt i længere Tid, hver Gang en Ka-

nonkugle strøg hen langs Tagsiden, eller en Lægte eller et Spær blev ramt faldt Tagstenene ned fra Loftet med et stort Bulder, Huset ligger med Længden i Skudlinie.

Da Slesvig Holstenerne fra Bellevue beskød de danske Batterier paa Slotsbanken, en Kanonkugle gik gennem Sydgavlen ind paa Loftet og tørnede imod Skorstenen. En Granat slog ind i Værkstedet, revnede et stærkt Egetræs Hjørnebord, som forbinde Bjælkerne med Stængerne, og hoppede ud i Gaarden, hvor den sprang.

Kampen blev ved at fortsætte, for at holde vore paa Afstand, blev Fjenden ved at skyde fra Hjørnet af Søndergade og Helligkorsgade, de kunde i Ro lade i Søndergade, men vore Skytter vare parate til at tage imod dem. De maa have været bange for at opholde dem paa Hjørnet, thi de skød blot i Blinde, og have tabt Besindelsen. De ødelagde 5 á 6 Rækker af de nederste Tagsten i vor gamle bolig, de rakte blot Bøsserne frem om Hjørnet.

*

Da Hestgarden i 1848 laa her i Kolding og Prinds Christian var Gardens Chef indtraf følgende Tildragelse, der løb jo saa mange Rygter, og Folk, baade store og smaa vare lige begærlige efter Nyheder, saaledes kom en Gardist, han havde været i Haderslev, og holdt stille udenfor Kancelliraad Kralund, Mtr. 350, Helligkorsgade, hvor Prindsen laa i Kvarter. Prindsen kom ned og spurgte: er der noget Nyt? Ja man siger i Haderslev, at Engelskmændene have besat Rensborg. Prindsen knyttede sin højre Haand og slog et rask Slag ned i sin udstrakte Venstre idet han udbrød: ja er det sandt, skal vi ogsaa knuse dem.

Skomager Møller stod lige bagved Prindsen og hørte tydeligt hvert Ord.

De folkelige bevægelser...

Artiklen her er en del af et større værk om Sognebibliotekerne og de folkelige bevægelser i Brusk og Nørre Tyrstrup Herreder ved Kolding 1830–1920, skrevet som hovedopgave ved Danmarks Biblioteksskole 1978 af bibliotekar Therese Høeg Jacobsen.

Det kongelige danske Landhusholdningsselskab var en halvofficiel institution, en slags landbrugsministerium, hvis formål var at fremme landbruget i videste forstand. Selskabet eksisterer endnu.

Lhs. støttede sognebibliotekerne med boggaver fra slutningen af 1780erne til 1921, og uddelte også bøger til enkeltpersoner, f. eks. som belønning til særlig dygtige bønder og landvæsenlæringer.

Severin Jørgensen. 1842–1926.

Formand for Fællesforeningen for jydsk Brugsforeninger fra dens stiftelse 1888 og for Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger fra dens stiftelse 1896 indtil 1913.

Bror til Højskolebladets stifter Konrad Jørgensen.

Blandt de få brugsforeninger der i begyndelsen af 70erne fandtes her i landet var også brugsforeningen i Vester Nebel. Severin Jørgensen overtog bestyrerpladsen her i 1875.

Severin Jørgensen havde mange tillidsposter indenfor andelsbevægelsen.

Kolding Handelsstandsforening

Denne artikel er skrevet udelukkende på grundlag af trykt kildemateriale, især aviser. I dem vil man næsten udelukkende finde den del af Handelsstandsforeningens virksomhed omtalt, der var rettet udad mod offentligheden, mens foreningens indadrettede virksomhed normalt ikke blev nævnt.

Artiklen giver derfor ikke en fuldstændig beskrivelse af Handelsstandsforeningens virksomhed, men manglerne kan næppe være så store, at de væsentlig ændrer billedet af foreningen. Det officielle billede må være det rigtige billede af Handelsstandsforeningen.

Dagligt liv i Søndergade

Da Kolding Kommune i 1975 opfordrede pensionister i området til at

skrive deres barndomserindringer fra Kolding by og egn indkom der ca. 50 besvarelser. Herimellem denne artikel, skrevet af Jens Hørlyck, der var barn i Søndergade omkring 1905.

Kampene i Kolding 1849

Skomager P. Martin Møller 1824-1915, der ejede det gamle hus, Helligkorsgade 18, var en meget anerkendt amatørarkæolog. Hans speciale var Koldings oldtid. Tog del i ordningen af Koldinghusmuseets oldsager. Dette er hans egne optegnelser.

Præstegården i Vonsild

I Vejle Amts Årbøger kan man læse om præstegården og dens beboere i følgende artikler:

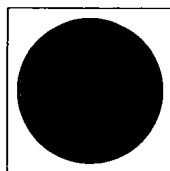
P. Eliassen: Fra de 8 sogne (heri bl. a. om præsten i Vonsild, Johannes Ryde) 1907.

Th. O. Achelis: De første lutherske præster i Vonsild. 1933.

P. Eliassen: Spredte optegnelser fra Vonsild sogn. 1915.

P. Eliassen: Præsten i Vonsild (Johs. Ryde). Livsbilleder fra det 17. århundrede. 1910.

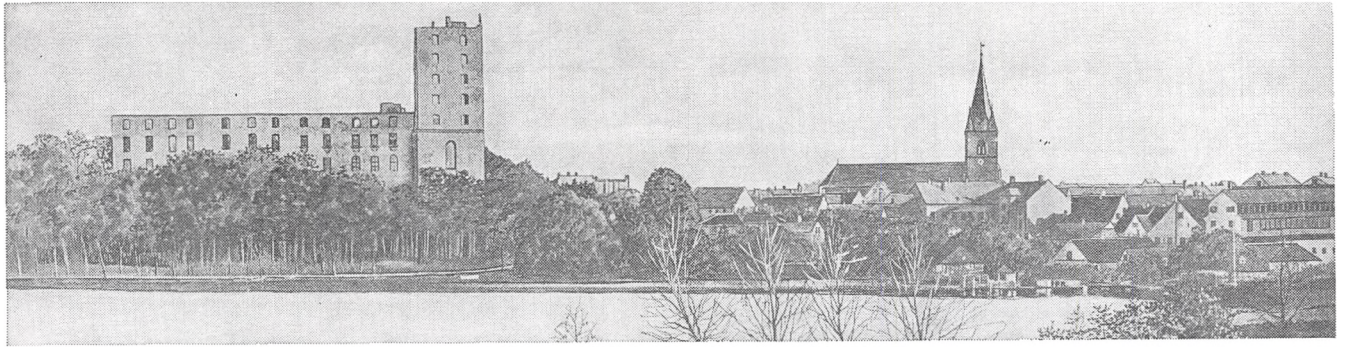
FØR DU GØR
NOGET MED PENGE

Sparekassen

Sydjylland

Lokalkendskab gi'r bedre rådgivning

Oversigt over artikler i de foregående Koldingbøger

1970

De gamle borgerhuse i Helligkorsgade.
H. Brogård.
Glimt fra gamle sommerrevyer.
Axel Andersen.
Kolding skifter ansigt. Billedreportage.
Skomager, bliv ved din læst. Fra de gamle Koldinglaug.
Storkommunen Kolding.
Søren Christensen.
Slotsmøllen i historisk belysning.
H. Brogård.
Porten mod syd. (Søndergade).
P. Fischer-Nielsen.
Begivenheder i 1970. Året i billeder og tekst.
Fra de gode, gamle dage.
Axel Andersen.
Tanker i anledning af kommunesammenlægning. *Erik Juhl.*
Vi bygger fremtidens Kolding. Billedreportage.

1971

Dansen på Koldinghus.
Axel Andersen.
Fra Kolding Havn til »Golden Gate«. *Axel Andersen.*
Med prærieekspresen over den jyske hede. (Egtvedbanen).
Axel Andersen.
Glimt fra de gamle sommerrevyer.
Axel Andersen.
Livet i den gamle materialhandel. (B. Aagaard). *H. Brogård.*
Fra Bramdrup sogn. *Axel Andersen.*
Der var engang en spillemand.
Axel Andersen.
Porten mod syd. *P. Fischer-Nielsen.*
Sølvet i Kolding. *Sigvard Skov.*
Gamle Koldingslægtter.
Grau. *H. Brogård.*

1972

En glemt idyl: Marielund.
Glimt fra de gamle sommerrevyer.
De gamle håndværkerlaug. Snedkerne.
Kolding skifter ansigt. Fotos.
Tre Koldingportrætter. *P. Martin Møller. I. O. Brandorff. P. Eliassen.*

Den hemmelige klub. »Den røde time«. *Minder fra det gamle Seest sogn. Anders Ravn.*
Fru Jyttes kapløb med kirkeuret.
Lige ned ad gaden.
Luseby. Katsund og Sviegade.
Det byhistoriske arkiv i Kolding.
Inge Ladegaard.
Aalestangernes sangforening.
Stadens porte. (Smuglerier ved Sønderport).

1973

Der udkom ingen Koldingbog dette år.

1974

Allegade — en god gade.
Severius Lauritsen.
I to år var jeg bange for ham. (Marius Rasmussen, Industrien).
Thomas L. Jørgensen.
Koldings opera-bal. *Jébé.*
Erik Lundgrens tegninger.
»Bysvenden«. *Kolding mandfolke-kor. »Kursivisten«.*
Kunne være blevet verdensmester. (Charles Jessen og andre sportsstjerner). *Søren Damkjær.*
Der var engang en gade. (Jernbanegade). »Kursivisten«. *De gør det gratis. (Det byhistoriske arkiv). Inge Ladegaard.*
Den sidste station. (Fattiggården). *Andreas Sørensen.*
Børge fra Kolding (Børge Jensen). »Bysvenden«. *Ikke mere skattely. (Bramdrupdam). Alfred Sarnæs.*
»De ubemidlede ungarle...« (Kolding Bibliotek). *Charles W. Jensen.*
Oxford-gruppen blev boligelskab (V. A. B.) *H. M. Viuf.*

1975

Hvor gammel er Kolding?
Aksel Nellemann.
Byens grave. *Vivi Jensen.*
Musikhandler Marcus fortæller.

Kolding kommunes — og Aksel Olsens geografiske have. *Børge Nellemann.*
Kolding har fået endnu en højskole. *Hanne Engberg.*
Om uddannelsesområdet i Kolding. *Flemming Nøhr.*
To milepæle i historien om Socialdemokratiet i Kolding. *Eskild Jørgensen.*
Billedstorm i Vejle amt. *Inge Ladegaard.*
Sdr. Stenderup før og nu. *Viggo Jørgensen.*
Og hvad med fremtiden. (Sdr. Stenderup). *Klaus Vedel.*
Dansen på Koldinghus. *Sigvard Skov.*
Kolding-typografernes 100 år. *Otto Thaarup Rasmussen.*
Rosamin. Fra boghylden.
Offentlige mindesmærker, skulpturer og anden udsmykning. *Charles W. Jensen.*
Sct. Nicolai kirkes restaurering. *Anker Sølling.*
Da fodspporten kom til Kolding. *Poul Sørensen.*
Manufaktur gennem tiderne. *Poul Brandrup.*
Sanering. *Arvid Nilsson.*

1976

Kyster — en familie i Kolding. *Bodil Plate Petersen.*
Udgravningerne i Borchs gård. *Vivi Jensen.*
Bofællesskabet »Gyndbjerg« i Agtrup. *Anni og Mogens Brørup.*
Billedindsamlingen i Kolding. *Aksel Nellemann.*
Gensyn med barndommens by. *Anker Lau.*
»Gamle drenge« i Grænseborgen. *Inge Ladegaard.*
Kunsthåndværkerskolen i Kolding. *J. P. Madsen og Kjeld Jensen.*
Sct. Hedvigssøstrene var gode værtsfolk. *Gudrun Hechmann.*
I urmager Thomsens spor.
Fra dansetempel til filmtempel. *Orla Nielsen.*

Et hjem – en skole – et blad.
Helge Skovmand.
Fra Hvidtfeldts tid til vore dage.
Eskild Jørgensen.
Barndomserindringer.
Valdemar Thomsen.

1977

Koldinghus genopbygges.
Poul Dedenroth-Schou.
Minder fra Kolding Højskolehjem.
A. Grauersen og Marie Munk.
Foretrak borgmesterstolen... (Peter Ravn).
Eskild Jørgensen.
Stenhuggere i Kongebrokarveret.
Oscar Jensen.
Peter Møller.
Valborg Juhl.
Udgravningerne i Borchs gård.
Vivi Jensen.
Brdr. Volkerts Fabrikker A/S.
Charles W. Jensen.
Tennis i Kolding.
red.
Sviegade – nu Skolegade i Kolding –
i Ludvig Thomsens spor.

- et godt sted at handle!

Vejviseren gennem 100 år.
Charles W. Jensen.
I anledning af et jubileum (Hjemme-
værnet). *Frovin Jørgensen.*
To gamle roser.
Ruth Deichmann-Branth.

1978

C. Berg – og Rasmus Andersen.
red.
Små skoler i Kolding.
Nik. Nielsen.
Trøjels kort fra 1823.
Søren Christensen.
En arkitekt kom til byen. (Ernst Pe-
tersen). *Sten Krarup.*
Fra polsk roearbejder til dansk folke-
pensionist. *Jørgen Fastrup.*

Venstres ungdom i Kolding.
Asger Gyldenkærne.
Dansk Kvindesamfunds Koldingkreds.
Gunnar A. Engberg.
En have på Castenskjoldsvej.
Kjeld Boesen.
Minder om Kirsten Gjørup.
Kjeld Boesen.
Skovene omkring Kolding.
V. Halskov Hansen.
Præstegårdsliv i Eltang-Vilstrup. (*red.*).
Betty Køser.
Koldings hjerte saneres.
Christian Duch.
Fra bagermester Andersens virksomhed
i Klostergade.
Billedside.

**Byens
bedste
lyd**

hi-fi=
centret

v/Brdr. Larsen
Buen 2 6000 Kolding
tlf. (05) 53 22 10

JYLLANDS CLICHÉFABRIK A/S

TELEFON (05) 52 06 11 . KOLDING

